

Universiteti i Evropës Juglindore

STUDIME POSTDIPLOMIKE –CIKLI I DYTË

Tema: Shqipëria dhe shqiptarët në prozën e gjatë të Faik Konicës

Mentori:

Prof. Dr. Vebi Bexheti

Kandidati:

Havije Loki

Tetovë, 2020

"Udha që shpie në nder, në liri e në shpëtim, nuk është e shtruar me lule, po me ferra; kush arrin në kulm, arrin i grisur, i djersitur, i përgjakur dhe kur arrin në kulm, bie i vdekur nga të lodhurit por me vetëdijen që i hapi një udhë të re popullit."

FAIK KONICA

FALENDERIM

Me këtë rast dua të falënderoj profesorin tim Prof. Dr. Vebi Bexhetin, i cili është edhe mentori i këtij punimi, si dhe anëtarët e komisionit për mbrojtjen e kësaj teme për të gjitha vërejtjet dhe sugjerimet e dhëna gjatë punës dhe mundit tim për përfundimin e këtij punimi të magjistraturës.

Ndërkaq, dua të falënderoj edhe familjen time e cila nuk kurseu asgjë për të më dalë në përkrahje gjatë gjithë këtij rrugëtimi. Gjithashtu, falënderoj edhe kolegët e mi të studimeve postdiplomike për gjithë përkrahjen morale gjatë tërë kësaj kohe.

PËRMBAJTJA

Hyrje.....	6
-------------------	----------

Kapitulli i I- Personaliteti i Faik Konicës dhe periudha kohore në të cilën jetoi e veproi.....	12
--	-----------

1.1 Biografi e shkurtër.....	12
------------------------------	----

1.2 Faik Konica diplomat.....	15
-------------------------------	----

1.3 Faik Konica krijues.....	21
------------------------------	----

1.3.1 Revista “ <i>Albania</i> ” dhe “ <i>Dielli</i> ”	23
--	----

1.3.2 Veprat letrare të Konicës.....	26
--------------------------------------	----

Kapitulli i II- Shqipëria dhe shqiptarët në prozën e gjatë të Faik Konicës.....	29
--	-----------

2.1 “Katër prralla nga Zullulandi”	31
---	-----------

2.2 “Dr. Gjëlpëra zbulon rrënjët e dramës së Mamurrasit”	37
---	-----------

2.2.1 Jeta dhe shkollimi i Dr. Gjëlpërës jashtë Shqipërisë.....	39
---	----

2.2.2 Përshtypjet dhe përballja e Dr. Gjëlpërës me realitetin shqiptar.....	42
---	----

2.3 “Shqipëria si m`u duk”	47
---	-----------

2.3.1 Dukja e përgjithshme e vendit.....	49
--	----

2.3.2 Mbreti.....	51
-------------------	----

2.3.3 Ekspertët.....	53
----------------------	----

2.3.4 “Robotët”, ose Njerëzit – Makina.....	55
---	----

2.3.5 Levantinët.....	57
-----------------------	----

2.4 Galeria e personazhëve në prozën e gjatë të Faik Konicës	59
2.5 Grotesku në prozën e gjatë të Faik Konicës.....	64
2.6 Thënie të Faik Konicës për Shqipërinë, shqiptarët dhe gjuhën shqipe.....	67

Kapitulli i III- Rëndësia dhe vendi i veprave të Faik Konicës në letërsinë shqipe.....	70
---	-----------

Përfundimi.....	74
------------------------	-----------

Bibliografia.....	76
--------------------------	-----------

Literatura.....	77
------------------------	-----------

HYRJE

Veprat që patën fatin e erët të mbyllen me dryrin e komunizmit, por që patën fuqinë të çlirohen nga ai dry, veprat që kanë arritur të mbijetojnë përtej kohës së krijimit, madje të jenë më të freskëta se kurdoherë, padyshim janë vepra me vlera të mirëfillta artistike, letrare dhe shkencore. Fat të këtillë kanë veprat e Faik Konicës, njërit prej figurave më të shquara të letërsisë dhe kulturës shqipe. Edhpe kanë kaluar vite, veprimtaria e tij nuk largohet nga syri i studiuesve, dora e lexuesve dhe gjithmonë është më e freskët dhe më aktuale.

Faik Konica është një ndër personalitetet më të spikatura të letërsisë shqipe. Ka jetuar shumë pak në Shqipëri edhpe gjithë jetën e tij u mor me çështjet shqiptare. I rritur dhe i mësuar me një kulturë evropiane ai i shihte gjërat më ndryshe se shqiptarët që jetonin në atdhe. Qëllimi dhe dëshira e tij më e madhe ishte përparimi i Shqipërisë dhe shqiptarëve, ngritja e tyre kulturore, letrare dhe gjuhësore dhe përfshirja e tyre në botën perëndimore. Të gjitha këto u përpoq t'i arrinte nëpërmjet shkrimeve të tij edhpe vetë pohon se ishte e vështirë të shkruash qoftë edhe një libër të vogël për të kaluarën e Shqipërisë, pasi që të dhënat ishin shumë të pakta dhe atë të treguara vetëm nga ana e armiqve të saj dhe të huajve. Armiqtë kanë shkruar për Shqipërinë dhe shqiptarët ç'farë kanë dashur dhe ashtu si atyre u ka konvnuar, ndërsa të huajt kanë shkruar sipas të thënave të dikujt apo duke parë gjendjen aktuale duke mos e krahasuar me të kaluarën, për të cilën nuk kishin njohuri. Mirëpo ai gjithmonë është munduar t'i shkruante gjërat ashtu si ishin pa ndikime, shkrime objektive dhe të paanshme.

Shqipëria kishte humbur shumë kohë, apo më mirë të themi Shqipërisë i është grabitur shumë kohë. Sundimi pesëqind vjeçar i turqve është një ndër pasojat e moszhvillimit të shqiptarëve dhe Shqipërisë, veçanërisht sa i përket zhvillimit kulturor. Për pesëqind vjet shqiptarët do të kishin arritur një zhvillim të madh në të gjitha sferat dhe do mund të ishin rradhitur ndër vendet më të zhvilluara perëndimore. Duke i pasur parasysh këto rrethana të moszhvillimit të vendit Konica ishte i vetëdijshëm se qëllimin e tij nuk mund ta realizonte pa i larguar të gjitha mbeturinat që i kishin lënë sunduesit shekuj me rradhë. Në këtë aspekt ai duhej të merrej me shumë problematika, si me pastrimin e gjuhës shqipe nga fjalë të huaja, pastrimin e

kulturës, veçanërisht veshjes, por mbi të gjitha ai duhet të ndryshonte edhe mentalitetin e njerëzve. Qëllimi i tij ishte të krijonte një shtet me plotë kuptimin e fjalës, por njëkohësisht edhe njerëz të denjë që do ta udhëhiqnin dhe ta mbanin të gjallë atë.

Përveç sunduesve të huaj që kishin penguar zhvillimin e Shqipërisë, ai duhet të fillonte një luftë edhe me vet shqiptarët që ishin armiq të vetvetes. Këta shqiptarë që nuk kishin edhe dy ditë shkollë dhe kishin zënë pozicione të larta shtetërore, në vend që të luftojnë për atdheun, përparimin e tij dhe të ecin përpara drejt shteteve të zhvilluara, luftonin për karigjet e tyre.

Realizimin e këtij qëllimi ai e filloi duke pasur gjithmonë parasysh shpirtin e lirë të krijesit, lirinë e fjalës. Ai e do lirinë dhe atë do t'ua ofrojë të gjithë shqiptarëve. Ai e përcakton lirinë si e *“drejta e çdo njeriu për të besuar atë që dëshiron, për të folur atë që ka në zemër, për të shkruar atë që ka në mendje dhe për të bërë si i pëlqen, me kusht që të mos dëmtojë asnjëri tjetër”*.¹ Mirëpo kjo mënyrë që ai zgjodhi nuk ishte e pranueshme nga të gjithë, andaj derisa nga njëra anë pati mbështetës dhe adhurues, nga ana tjetër pati edhe shumë kundërshtarë të cilët ia vështirësuan shumë veprimtarinë e tij. Të paktë ishin ata shqiptarë që e donin lirinë, pasi që shumica ishin mësuar të jetonin të skllavëruar. *“Skllavëria si çdo pësim tjetër, pasi rëndon ca kohë në kurriz, bëhet më në fund një zakon i pëlqyer, dhe ata që e mbajnë mbi xverk e durojnë me gëzim. Veçan atyreve që lindin skllav, u është skllavëria si një natyrë e dytë, dhe ata jo vetëm që s'marin vesh çdo me thënë liri, po ndiejnë një farë urrejtje për mprojtësit e lirisë dhe ushqejnë respektin më të thellë për tiranët ekspertë të shkopi dhe të zinxhirit.”*²

Ai donte t'iu ndihmonte shqiptarëve dhe ti paraqiste si njerëz me vlera para të huajve, mirëpo mënyra të cilën ai zgjodhi ishte e papranueshme nga shumë njerëz, madje edhe nga një sistem i tërë të cilët nuk donin ta njihnin qëllimin e tij. Ironia e tepruar dhe sarkazma, të cilat shkonin deri në grotesk, me të cilat Konica kishte zgjedhur të shprehte idetë e tij ishin pikërisht ata që e bënë të dashur për shumë njerëz, por edhe të urreyer nga një shumicë. Këto elemente ishin armët e tij më të forta dhe ai i shfrytëzoi ato deri në maksimum dhe nëpërmjet tyre, më shumë se çdo krijues i ka shfaqur të metat e shqiptarëve, duke ua thënë drejtpërdrejtë dhe në sy, mirëpo në anën tjetër nuk ka lënë pa ua përmendur edhe vyrtytet e mira dhe të vjetëra që i ka ruajtur populli shqiptar. Derisa në njërin anë kritikonte shqiptarët dhe u tregonte se nuk ishte

¹ Faik Konica, VEPR 5, Dudaj, Tiranë 2001, f. 100

² Faik Konica, VEPR 3, Dudaj, Tiranë 2001, f.293

rruga e duhur ajo që kishin zgjedhur, në anën tjetër para të huajve i lavdëronte ato dhe e përshkruante Shqipërinë si një vend të jashtëzakonshëm, ashtu sikur ai ëndërronte të ishte.

Konica nuk është i vetmi në letërsinë tonë që ka shkruar për Shqipërinë dhe shqiptarët. Kjo është një temë që është trajtuar nga shumë shkrimtarë në mënyra të ndryshme. Mirëpo Konica është ndër të parët që ka shkruar për këtë temë dhe i ka thënë gjërat troç, drejtpërdrejt, duke mos pasur frikë nga askush dhe me një dashuri dhe dëshirë të madhe për përmirësimin e gjërave. Ai që i ri ka luftuar për këtë synim, jo me dhunë dhe nëpërmjet armëve, por në mënyrë të qytetëruar dhe nëpërmjet penës. Lufta e tij në krahasim me shkrimtarët e tjerë ishte më e fuqishme, më këmbëngulëse. Ai me çdo kusht donte ta realizonte qëllimin e tij. Meqë mendonte se *“Shqipëria është si një shtëpi e vjetër që duhet rrëxuar dhe duhet rindërtuar që nga themelet”*³, ai me çdo kusht donte ta bënte këtë rrënim dhe të rindërtojë një Shqipëri të re, bashkë me të gjithë shqiptarët, pa ndërhyrje të pushtuesve të huaj.’

Atdhedashuria, vullneti dhe dëshira e tij e madhe për përparim gjithkombëtar, që reflektohet në të gjitha shkrimet e tij më bën që të merrem me këtë temë. Këto dukuri janë hasur edhe në veprat e shumë shkrimtarëve, mirëpo Konica dallohet nga e mënyra se si i ka shprehur ato. *“Ajo që ishte e re, më origjinale, më e mprehtë tek ai që mosndrojtja për t’i paraqitur e për t’i kritikuar edhe shumë vese, mëkate, kufizime e mangësi intelektuale, politike, sociale, kulturore, që lidhen me dramën e stërzgjatur të historisë së kombit tonë.”*⁴ Pikërisht edhe kjo ishte arsyeja se pse pati keqkuptime nga shumë lexues, që ishin mësuar vetëm me përralla për historinë tonë kombëtare, për Shqipërinë dhe shqiptarët. Mirëpo çdokush duhet të përballet dhe të pranojë realitetin ashtu siç është dhe të përpiqet të ndryshojë atë. Por patjetër se duhet të ketë edhe njerëz si Konica që t’i zgjojë ata që i ka zërë gjumi dhe ata që shohin vetëm njërën anë të medaljes.

Vepra e Konicës edhe sot është më aktuale se kurdoherë, pasi që problematikat që ai ka trajtuar ekzistojnë edhe sot, kritikën që ka bërë ai për kategori të caktuara njerëzish hyjnë në punë edhe sot, mirëpo shpresojmë se edhe të tillë si Konica ka edhe sot, pasi që na duhet një ndërgjegjësim dhe ngritje kulturore në përgjithësi si popull. Andaj edhe vepra e Konicës edhe pse kanë kaluar vite mbetet e gjallë dhe e freskët.

³ Faik Konica, VEPR 5, Duda, Tiranë 2001, f. 21

⁴ Alfred Uçi, “Pesë të mëdhenjtë e letërsisë shqipe në optikën e një rileximi”, Vatra, Shkup 2003, f. 109

Konica nuk ka shkruar shumë, mirëpo çfarëdo që ka shkruar ka pasur shumë vlerë për zhvillimin e Shqipërisë, shqiptarëve dhe letërsisë shqipe në përgjithësi. Veprat e tij janë kompletuar shumë vonë. Shumë shkrime të tij kanë qenë publicistike dhe të botuara nëpër revista e gazeta të ndryshme, shumë vepra të tij kanë qenë dorëshkrime dhe shumë pak të botuara. Meqë derisa ai ishte gjallë shkrimet e tij rinin të paprekura në skutat e bibliotekave, disa vjet pas vdekjes së tij ata patën fatin të mbledhen dhe të botohen. Vetëm pas vdekjes së tij filloi një studim më serioz për shkrimet e tij dhe vetëm atëherë dolën në pah vlerat e tyre. Viti 1993 ishte viti fatlum për veprat e tij, kur Nasho Jorgaqi i mbledhi, i përgatiti dhe ia ofroi shtëpisë botuese “Naim Frashëri” të Tiranës.⁵ Më vonë pati edhe botime tjera, por ndër më të kompletuarat na paraqiten botimet e shtëpisë botuese Dudaj, më 2001, e cila botoi kompletin prej pesë veprash të Faik Konicës.

Ky komplet veprash që llogaritet si më i kompletuari, që brenda përmban thesarin më të vlefshëm që Konica i la Shqipërisë dhe shqiptarëve, më ka shërbyer edhe mua si pikë referimi për përgatitjen e këtij studimi.

Shkrimet e Konicës u përkasin llojeve të ndryshme letrare, mirëpo medaljen e artë mund të themi se e mori me prozat dhe shkrimet eseistike. Në kohën krijuese të tij zhanri letrar më i zhvilluar ishte poezia, mirëpo ajo nuk e kishte forcën e duhur, për të shprehur ato që ai donte të shprehte. E gjeti veten më mirë në ese, madje edhe në prozat e tij të gjata.

Meqë Shqipëria dhe shqiptarët kanë qenë synimi i tij dhe përshkohet gati në të gjitha veprat, duhet një studim shumë i gjatë. Andaj ky studim do të bazohet vetëm në prozën e gjatë artistike të Faik Konicës, që përfshin veprat: “*Katër prralla nga Zullulandi*”, “*Dr. Gjëlpëra zbulon rrënjët e dramës së Mamurrasit*” dhe “*Shqipëria s’i mu duk*”. Dy të parat cilësohen si vepra satirike, por që paraqiten edhe elemente eseistike, kurse e treta është vepër eseistike por padyshim me elemente të dukshme satirike brenda saj.

Meqë tema dominante në shkrimet e Konicës janë Shqipëria me të mirat dhe të metat e saj, shqiptarët, armiqët e shqiptarëve, ku hyjnë të huajt dhe vetë shqiptarët, këto do të jenë edhe pika referimi ku do të rumbullaksohet ky punim. Në pjesën e parë të këtij punimi do të përshkruhet në përgjithësi jeta e Faik Konicës, biografi e shkurtër dhe veprimtaria e tij si krijues

⁵ Fatmir Sulejmani, “*Faik Konica eseist*”, Brezi, Tetovë, 2011, f. 14

dhe diplomat. Pjesa e dytë do të përbëjë pjesën kryesore të punimit, ku do të flitet për Shqipërinë dhe shqiptarët në prozën e gjatë të Faik Konicës, duke përfshirë prozat “*Katër prralla nga Zullulandi*”, “*Dr. Gjëlpera zbulon rrënjët e dramës së Mamurrasit*” dhe “*Shqipëria s’i mu duk*”. Në pjesën e fundit do të jepet një përmbledhje e rëndësisë së veprave të Konicës për letërsinë dhe kulturën shqiptare dhe në konkluzion do të rrumbullaksohen idetë kryesore, konstatimet kryesore dhe rezultatet e arritura me shpresë se sado pak do të jenë një kontribut modest për letërsinë dhe kulturën shqipe.

Përveç veprave të Konicës, që do të jenë burime bazë për përpilimin e punimit, vlerësimet e studiuesve të ndryshëm, kritikët qoftë pozitive apo negative, intervistat e ndryshme, gjithashtu do të merren parasysh, derisa të arrijmë në përfundime të sakta dhe që do të vlejnjë sadopak.

Këto çështje, në punimin tim të masterit do të mundohem t’i shndëroj në teza të qëndrueshme, të bazuara në argumentet që do ti paraqes në këtë punim. Duke bërë një studim të gjithanshëm të prozës së tij artistike, të bazuar edhe në burimet e shumta që do t’i kem pika reference, mendoj se do t’ia dal ta rrumbullaksoj vlerësimin real dhe objektiv për këtë figurë aq të ndritur që gjatë kohë nuk ishte në mesin e shqiptarëve, dhe veprës së tij që në masë të madhe edhe ishte injoruar nga vlerësimet joshkencore, të bazuara në ideologjinë që për 45 vite udhëhoqi shtetin diktatorial të Shqipërisë socialiste. Edhe deri më tani është bërë mjaft për vlerësimin e kësaj vepre dhe paraqitjen e saj para lexuesit ashtu siç e meriton. Punimi im, që jo rastësisht i dedikohet kësaj figure, bashkë me shumë vlerësime tjera reale e shkencore, mendoj se do të jetë një kontribut modest me një vlerësim shkencor, duke u mbështetur edhe në literaturën burimore të të gjitha kohërave në rrethana të ndryshme shoqërore e historike.

Edhe pse në numër veprat e Konicës nuk janë shumë, madje një pjesë e tyre edhe të papërfunduara, përsëri rëndësia e tyre për letërsinë dhe kulturën shqipe është e jashtëzakonshme. Ata kanë kaluar nëpër duart e shumë studiuesve, mirëpo përsëri ka hapësirë për studime tjera, korigjime dhe rizbulime të reja. Disa vepra të tij, veçanërisht ata të shkruara në gjuhë të huaja dhe të derdhura nëpër vende dhe biblioteka të ndryshme janë ende të panjohura për lexuesit shqiptar. Ata duhet të grumbullohen, përkthehen dhe studiohen sepse padyshim janë të rëndësishme së njëjtë me veprat e tij të shkruara në shqip. Andaj gjithçka mbetet në duart e studiuesve të tjerë të cilët do të merren me Konicën dhe veprën e tij. Patjetër duhet të bëhen përpjekje që Konica të

kthehet i kompletuar në letërsinë dhe kulturën shqipe. Ndërkaq ky studim është vetëm një përpjekje e imja për një punim shkencor me shpresë se i kam përmbushur kriteret e kërkuara.

Kapitulli i I:

Personaliteti i Faik Konicës dhe periudha kohore në të cilën jetoi e veproi

1.1 Biografi e shkurtër

Faik Konica është i lindur më 15 mars 1876 në një familje bejlerësh në Konicë të Shqipërisë. Nga ana e babait ishte pasardhës i beglerëve të Konicës, kurse nga ana e nënëspasardhës i beglerëve të Delvinës.⁶ Familja e tij kishte lidhje familjare edhe me Ali Pashë Tepelenën. Ishte një ndër familjet më të pasura dhe më të nderuara në qytet, që merreshin me punët e tyre, mirëpo kur e lypte nevoja ishin të gatshëm të merren edhe me punë patriotike. I rritur në një frymë të tillë, te Konica u ngjall dashuria për atdheun dhe dëshira për ta parë atë drejt lulëzimit. Vazhdoi shkollimin gjithmonë duke e pasur parasysh qëllimin e tij.

Mësimet e para i mori në vendlindje. Nga mësues privat mësoi arabishten. Në moshën nëntë vjeçare mësoi një vit në një shkollë jezuite në Shkodër. Edhe pse qëndrimi i tij në Shkodër zgjati shumë pak, ai atje morri bazat e formimit të tij si intelektual. Ai gjithmonë kujtonte ato vite tek shkolla e jezuitëve, në të cilën ai do krijojë një përshtypje dhe dashuri tjetër për gjuhët, artin, të cilat do ta ndjekin deri në fund të jetës së tij. Atje ai do të vendosë se do të jetë rruga drejt perëndimit ajo që do ta ndjekë. Konica këtë shkollë do ta krahasojë me shkollat tjera që i ndoqi më vonë në Francë e në Evropë.⁷

Kthehet në Konicë dhe meqë shkollat shqipe nuk ishin të lejuara ndoqi një shkollë greke. Edhe pse vendosi në ndjekë rrugën drejt vendeve perëndimore ai u detyrua që pas një viti të shkojë në Stamboll ku u regjistrua në Liceun Perandorak, që ishte një ndër institutet arsimore më të mira në Turqi. Ai nuk parapëlqente idetë dhe mentalitetin e Lindjes, gjithmonë me idenë se shqiptarët duhet të largoheshin madje edhe nga elementi më i fundit i lënë nga pushtimi osman. Por, në

⁶ Sabri Hamiti, Letërsia moderne shqipe, Maluka, Tiranë 2009, f. 83

⁷ Luan Starova, Kthimi i Faik Konices, Flaka, Shkup 2001, f. 132

liceun francez të Stambollit Faik Konica, falë profesorëve të aftë francezë, do ta përvetësojë gjuhën frënge jashtëzakonisht mirë. (Starova, 2001:140)

Në vitin 1890, në moshën katërmëdhjetë vjeçare, shkon në Francë për të ndjekur mësimet e larta. Dy vjet ndoqi Kolegjin Shtetëror të Lisjës, në Normandi. Pas dy vjetëve hyn në Liceun Shtetëror të Karkasonës për të studiuar letërsi dhe filozofi. Si një student i shkëlqyeshëm dhe inteligjent, njohës i mirë i disa gjuhëve të huaja, Konica disa herë u shpërblye me çmimin e parë për hartime në gjuhë të huaja.

Më 1895 kaloi me sukses provimin për shkallën e parë pasuniversitare në Universitetin Shtetëror të Dizhonit. Nga Dizhoni shpërngulet në Paris, ku jetoi dy vjet dhe gjatë kësaj kohe ndoqi kurse për letërsinë frënge mesjetare, latinishten dhe greqishten, në Kolegjin e Francës. Shkollimin e tij e përfundoi në vitin 1912, në Universitetin e Harvardit të Kembrixhid. Atje morri titullin Master për Artet e Letërsisë. (Sulejmani, 2011:31)

Për nga pamja e jashtme Konica ishte një njeri i pashëm që e mbante veten. Ai vinte nga një familje e pasur, ishte një aristokrat, por në kuptimin e mirë të fjalës. Çdo herë dukej mirë, vishej mirë, ushqej mirë, fliste mirë, dhe me këtë paraqitje të tij donte të përfaqësonte në mënyrë të denjë vendin e tij dhe të ngrinte sa më lartë atë. Në Uashington banonte në një hotel të njohur dhe të shtrenjtë, në të cilin hynin dhe dilnin njerëzit më të shquar të Amerikës. Mirëpo me paraqitjen e tij, jetën dhe punën që bënte ai, ia arriti qëllimit, pasi që evropianët e vlerësonin shumë dhe nëpërmjet tij vlerësonin edhe vendin e tij të vogël, Shqipërinë, madje ai ishte i vetmi shqiptar që njëkohësisht mund të quhej edhe evropian.

Gjithë jetën e tij punoi dhe veproi për Shqipërinë. Qëllimi i tij ishte të kujtonte të kaluarën, të përshkruante të tashmen, por më e rëndësishmja të ndryshonte të ardhmen e Shqipërisë. Këtë e bëri nëpërmjet shkrimeve të shumta dhe veprimeve politike. Jetoi pak në Shqipëri po u morr gjithë jetën me të dhe dëshira e tij e fundit ishte që të prehet në atdhe. Andaj para se të vdiste la edhe testamentin më të dhimbshëm dhe më tragjik, në të cilin iu drejtohet dy miqve të tij që e njihnin më mirë se kushdo, Lame Kodrës dhe Fan Nolit, se nuk do ta tretë dheu po nuk u kthye në Shqipëri.

“Nuk do të më tretë dheu, nëse ti imzot Noli dhe ti Lamja im i vogël dhe gjithë ata që e quajnë veten shqiptarë nuk do ta çojnë kufomën time të tretet në tokën mëmë. Kam lënë mënjane

edhe harxhimet e rrugës për trupin pa jetë dhe shumë për 2 metra vend në Shqipëri. Mbyll sytë se ju i nderuari Noli dhe ju të nderuar shqiptarë e ti Lamja im i vogël në Paris do të ma kryeni këtë amanet.”⁸

Vdiq më 15 dhjetor 1942, nga një krizë hemoragjie cerebrale. Tërë jetën e tij luftoi për të gjithë shqiptarët, mirëpo vdiq i vetëm në mes njerëzish të huaj. Vdiq i vetëm, pasi që nuk u martua kurrë dhe nuk krijoi familje. Trupi i tij nuk do varroset por do ruhet, në varrezat e Forest Hillsit Cemetery të Bostonit, për tu dërguar në Shqipëri. Meqë Shqipëria në atë kohë nuk i donte dhe nuk i vlerësonte njerëzit dhe veprimet e mira, nuk u tregua aq dashamirë që t’ia jepte 2 metra tokë Konicës së madh, për të cilat ai kishte lënë edhe të holla. Miku i ngushtë i Konicës, Fan Noli do t’i shkruajë Enver Hoxhës për kthimin e eshtrave të tij në Shqipëri, por mori përgjigje negative.(Starova, 2001:334). Ata që gjithmonë e kundërshtuan Konicën derisa ishte gjallë, edhe tani që kishte vdekur kishin frikë prej tij. Nuk arritën që të plotësojnë edhe dëshirën dhe obligimin e fundit të një atdhetari, që gjithë jetën u mundua për të mirën e popullit të tij, vendit dhe gjuhës shqipe. Nuk i pranuan eshtrat e tij, por nuk arritën ta kthejnë në të vdekshëm. Ai do të ngelet gjithmonë i pavdekshëm, pasi që shpirtin, vullnetin, dëshirat e tij gjithmonë do t’i gjejnë brenda rreshtave të shkrimeve të tij. Më 4 shtator 1948, gjashtë vjet pas vdekjes ai do të varroset në Boston. Vetëm gati pas gjysëm shekulli, më 1995 eshtrat e tij do të sillen në atdhe dhe do të varroset në Tiranë. Pas shumë viteve u plotësua testamenti i Konicës dhe dëshira e flaktë e Nolit se: *"Konica meriton të pushojë qetë në tokën e atdheut, të cilit i shërbeu gjatë tërë jetës së vet, me aq besnikëri, me aq trimëri, me aq aftësi!"*⁹

Pas vdekjes së tij, bibliotekën dhe gjërat personale me vlerë i kyçën. Meqë s’kishte ndonjë të afërm, pasurinë e tij e mori përsipër ta ruajë *“Vatra”*. Librat e tij u bartën nga Uashingtoni në Boston dhe u mbyllën në Kishën ortodokse autoqefale shqiptare të Shën Gjergjit në South Boston. Kurse letrat e tjera u vendosën në zyrat e *“Vatrës”*.

⁸ Sabri Hamiti, Letërsia moderne shqipe, Maluka, Tiranë 2009, f. 81

⁹ Luan Starova, Kthimi i Faik Konices, Flaka, Shkup 2001, f. 54

1.2 Faik Konica diplomat

Faik Konica jetoi dhe veproi në kohën kur u bënë kthesa të rëndësishme në Shqipëri. Ai jetoi "në periudhën e fundit të robërise otomane, kur para atdheut shtroheshin detyra për caktimin e të drejtave kombëtare të shqiptarëve, gjatë dekadës së parë të pavarësisë së Shqipërisë, kur ndërhyrjet e huaja e rrezikonin mjaft ekzistencën e shtetit kombëtar shqiptar dhe në periudhën e konsolidimit të shtetit shqiptar, kur detyrë e dorës së parë ishte lufta për demokratizimin e Shqipërisë së pavarur.¹⁰ Gjithmonë veproi me një qëllim për të mirën e popullit të tij dhe për njohjen jashtë të shtetit shqiptarë. Por, ndonjëherë përpjekjet e shumta bëjnë që edhe të keqkuptohesh nga njerëzit. Derisa ishte shumë i vlerësuar nga personalitete jashtë Shqipërisë, ishte i nënvlerësuar nga vetë shqiptarët. Shpesh herë hasi në vështirësi për çështje të ndryshme politike dhe në pengesa të mëdha nga vendasit, shpesh u fajësua për çështje që merrte për Shqipërinë, por asnjëherë nuk u dëshmuua faji i tij.

Faik Konica është një personalitet që shquhet për shumë suksese dhe arritje në jetën dhe veprimtarinë e tij, por ai mbi të gjitha shquhet edhe si një diplomat. Të ishte një diplomat apo të merrje një pozitë shtetërore në atë kohë në Shqipëri nuk ishte edhe aq e vështirë, mirëpo të jesh diplomat me gjithë kuptimin e fjalës dhe si i tillë të pranohesh dhe vlerësohesh nga qarqet e jashtme nuk ishte edhe aq e lehtë. Faiku e arriti këtë dhe u mundua denjësisht dhe me shumë këmbëngulje të përfaqësonte vendin e tij të vogël, në mesin e vendeve më të mëdha dhe të zhvilluara. Ai u bë diplomati më i mirë i Uashingtonit, nga të gjitha pikëpamjet, madje edhe shumë te tjerë të huaj mësonin nga ai. Sipas Staroves, "*Armë më të fuqishme për këtë e kishte kulturën, diturinë e grumbulluar nëpër universitetet e atëhershme ballkanike e evropiane*".¹¹

Te rrallë ishin ata që kishin nivelin e njohurive të Konicës, gjuhëve të huaja, qytetërimin dhe veçanërisht dëshirën e madhe për t'i shërbyer vendit dhe popullit të tij. Ai jetoi midis lindjes dhe perëndimit, por që zgjodhi perëndimin për të realizuar qëllimin e tij ndaj atdheut. Donte me çdo kusht të lirohej nga zgjedha osmane, andaj pretendonte vendet evropiane për të promovuar

¹⁰ Luan Starova, Kthimi i Faik Konices, Flaka, Shkup 2001, f. 37

¹¹ Luan Starova, Kthimi i Faik Konices, Flaka, Shkup 2001, f. 21

popullin e tij dhe Shqipërinë. Jetoi në Stamboll, Paris, Bruksel, Vjenë, Londër, Nju Jork, Boston dhe la gjurmë në të gjitha këto qytete të mëdhaja.

Për të bërë diçka për të tjerët duhet në fillim të tregosh për veten. Për të hapur derë të mëdha duhet edhe një çelës i fortë. Pikërisht për këtë u mundua Konica. U shkollua, mësoi gjuhë të huaja, punoi, përvetësoi nga kulturat e të gjitha qyteteve, për tu përkryer si personalitet dhe në këtë mënyrë të depërtonte në çdo derë që të trokiste dhe mund t'i ndihmonte atij. Ai nuk kishte për qëllim të kërkonte lëmoshë, por të meritonte përkrahjen dhe mbështetjen e të huajve për të mirën e atdheut. Të ishte shembulli ideal dhe të tregonte me krenari se ishte shqiptar. Çdo hap që bënte përpara mendonte se a të do përfitonte Shqipëria nga ky veprim ose jo. Ajo që i ndihmoi më tepër ishte veçanërisht njohja e shumë gjuhëve të huaja, veçanërisht frengjishtes. Fliste aq pastër dhe rrjedhshëm atë sa që edhe personalitetet e huaja nuk mund ta dallonin se pas tij qëndron një shqiptar. Me keto aftesi ai kishte arritur që të depërtonte kudo dhe të njihej me personalitete të njohura të kohës, si kulturore, politike, letrare, etj. Ndër to ishte edhe Gijom Apolineri që e përkrahu gjithmonë atë dhe qëllimin e tij. Madje Apolineri nuk le pa përmendur edhe një ngjarje të Faik Konicës në Bruksel, me të cilën tregon se sa e don kombin e tij dhe me sa këmbëngulje e mbron atë. *“Kur me një rast një xhandar e pyet:*

- *Kombësia e juaj?,*
- *Unë jam nga Shqipëria. Përgjigjet Konica.*
- *Ku jetoni?*
- *Në rrugën Shqipëria.*
- *Me ç'ka merreni?.*
- *E redaktoj revistën Albania.*
- *Më duket vëllaçko ju talleni me mua.- i thotë xhandari, kurse patrioti shqiptar natën e kalon në stacionin e xhandarmërisë.”*¹²

Faik Konica edhe pse gjithmonë ishte kundër politikës që zhvillohej në Shqipëri dhe nuk pajtohej me mendimet e politikanëve shqiptarë, ai përsëri nuk mund të linte në baltë atë, kur lypej nevoja. Që në moshën 20 vjeçare, më 1896, ai themeloi në Bruksel revistën *“Albania”*, e cila ndihmoi që kultura dhe çështja shqiptare të njihej edhe në Evropë. Gjatë viteve 1899 dhe

¹² Luan Starova, Kthimi i Faik Konicës, Flaka, Shkup 2001, f. 23

1903, ai botoi edhe një revistë “*Albania e vogël*”, e cila ishte një shtojcë politike e revistës Albania. Që në atë moshë ai filloi zyrtarisht nëpërmjet shkrimeve të ndihmonte vendin e tij dhe zhvillimet në vend.

Më 1909 ai shkon në Boston, mirëpo jo i veshur si zakonisht, por me kostumin shqiptar, apo më mirë të themi fustanellën shqiptare. Këtë e bëri me qëllim që të dilte fotografia e tij nëpër gazeta dhe në këtë mënyrë të propagandonte çështjen shqiptare. Në Boston u takua me Fan Stilian Nolin. Këto janë disa nga fjalët e Nolit pas takimit me Konicën të veshur me veshje kombëtare: *“E kam takuar Konicën për herë të parë më 1909. Ishte diçka që nuk kam për ta harruar kurrë. Më kishte shkruar nga Londra se do të vinte në Boston i veshur me kostum shqiptar. Ideja ishte që të dilte fotografia e tij në gazetë dhe të shfrytëzohej rasti për të propaganduar çështjen kombëtare shqiptare, e cila ka qenë pasioni i gjithë jetës së tij. Unë mbeta i shtangur. Si prift ortodoks i modës së vjetër, në atë kohë unë vetë mbaja një mjekër të gjatë të zezë, për të cilën më duhet të pranoj se nuk u pëlqente djemve të Bostonit. E merrja me mend se sa do të dëfreheshin ata djem po të më shihnin duke ecur me një burrë të veshur me fustanellën shqiptare. Ndonëse nuk kisha parë kurrë ndonjë fustanellë greke, një lloj fundi i balerinave. Unë isha i shkurtër e i bëshëm, Konica ishte i gjatë e i thatë, kështu që të dy do të dukeshim si Don Kishoti me Sanço Pançën të arratisur nga ndonjë cirk. Sa u habita këtë herë kur pashë se djemtë e Bostonit e harruan gjithçka lidhur me mjekrën time dhe thjesht zunë të shihnin Konicën me adhurim. Atëherë e kuptova se fustanella shqiptare nuk ishte fustanellë qesharake greke, por diçka që i ngjante kiltit të skocezëve dhe se i përshtatej shumë një burri të pashëm si Konica.”*¹³

¹³ <https://www.kultplus.com/tag/faik-konica/>

Faik Konica i veshur me fustanellë shqiptare, më 1909, në Boston.

Po atë vit bëhet redaktor i gazetës “*Dielli*” në Boston, gazetë e cila ishte krijim i organizatës “*Vatra*”, dhe më 1912 u bë sekretar i përgjithshëm i “*Vatrës*”. Në fund të po këtij viti, ai do të shkojë si përfaqësues i “*Vatrës*” në Londër, në Konferencën e Ambasadorëve, për të mbrojtur interesat e shqiptarve, në të cilën do të shqyrtohej çështja e njohjes së kufijve të shtetit të sapoformuar shqiptar.

Më 1913, Konica zgjidhet kryetar i Kongresit Shqiptar të Trieshtës dhe pati bashkëbisedime me ministrat e jashtëm të Austro-Hungarisë dhe të Italisë.

Në prill 1914 Konica u emërua Konsull i përgjithshëm i Shqipërisë në Uashington, por nuk vajti në atë kohë. Në gusht 1919, u emërua përfaqësues i parë i Shqipërisë në Uashington, dhe përsëri nuk e pranoi detyrën. Në qershor 1920, iu propozua posti i përfaqësuesit diplomatik të Shqipërisë në Itali, por ai e refuzoi. (Starova, 2001:331)

Më 5 janar 1924, Faik Konica, i Partisë Liberale, mori 232 vota në prefekturën e Korçës dhe u zgjodh mis i Kuvendit Kushtetues, deputet i Korçës, por më 2 mars 1924 nuk e pranoi kandidaturën dhe paraqiti dorëheqjen.

Më 5 maj 1926, Ahmed Zogu e emëroi ministër fuqiplotë të Shqipërisë në Shtetet e Bashkuara të Amerikës, kështuqë ai u bë administrator i parë i Shqipërisë në Uashington. Edhe pse ai kishte disa kontradikta me Ahmed Zogun, madje kishte edhe shkrime ku i shprehte ato kontradikta, publikisht ai e vlerësonte shumë atë, veçanërisht para të huajve, pasi që sido që të ishte ai, ishte udhëheqës i shtetit dhe duhej respektuar. Pavarësisht mendimit të tij ai e pranoi detyrën që iu dha dhe e kreu me dinjitet atë, sa që fitoi respekt shumë të madh nga të huajt, madje vlerësimet e tij arritën deri në atë nivel, sa shumë politikan të huaj kërkonin mendimin e tij për çështje të ndryshme.

Më 1938 fitoi Kapelën e Lartë të diplomatit të ditur për vjershën “Sonet për një diplomat ceremonirash që u varros i gjallë”.

Me pushtimin e Shqipërisë nga Italia, më 7 prill 1939, Konica bëri deklaratë të fuqishme në shtypin amerikan kundër pushtimit italian. Këto deklarata ndikuan që edhe pse Shqipëria ishte e pushtuar, Qeveria Amerikane vendosi që të vazhdojë ta njohë Konicën si përfaqësues të Shqipërisë në Uashington. Mirëpo kjo nuk zgjati shumë, pasi që pas dy muajsh, ai i humbi

privilegjet e tij si diplomat, pasi që vendi i tij i vogël tani ishte nën pushtim. Ky ishte edhe fundi i karrierës diplomatike të Konicës në Uashington.

Nëpërmjet veprimeve politike Konica mendohej të vinte në punë idealet që kishte ushqyer për Shqipërinë në Amerikë. Ai e ndjente si detyrim moral për të punuar për ato ideale. Mirëpo nga ana tjetër pjesëmarrja e tij në politikë e dëmtoi në jetë dhe veprimtari. Kritikën dhe veprimet e tij politike bënë që të ketë kundërshtarë, të cilët *“nuk mund të shohin askënd dhe asgjë tjetër përpos vetes dhe mendjeve të ngjashme me të.”*¹⁴ Mirëpo këto kundërshtarë, edhe pse pak me vonesë, arriti që ti mposht dhe të del fitimtar. Ai ishte i vetëdijshëm se njerëzit që do t'i prekë në sedër do reagojnë, andaj edhe vetë thotë se *“për të ndritur popullin dhe për të stërvitur gjykimin e tij në shesh të politikës, kam folur për aktorët e lodrës shqipëtare me liri dhe me paanësi, ashtu siç më ka prerë mendja dhe siç më ka thënë ndërgjegja. Po fajtorëve pënda ime nuk u pëlqen shumë.”*¹⁵

¹⁴ Rexhep Qosja, Shkrimtarë dhe periudha, Mësonjëtorja, Tiranë 2005, f. 162

¹⁵ Faik Konica, VEPR 3, Dudaj, Tiranë 2001, f. 254

1.3 Faik Konica krijues

Faik Konica është një ndër figurat më të rëndësishme dhe më të dalluara të letërsisë shqipe. Ai është figura e risive, pasi që çdo gjë që ai ka bërë ka qenë risi për kohën. Ai ishte erudit i madh, personalitet me dije të shumta dhe kulturë të gjerë. Njihte shumë gjuhë, historitë dhe kulturat e shumë popujve. Ai dallohet si njeri i gjithanshëm, pasi që njohuritë e tij ishin të tilla. Njihte letërsinë shqipe, mirëpo njëkohësisht edhe letërsitë e shumë popujve të tjerë, andaj luftonte ta ngrinte në nivele më të larta atë. Kishte njohuri edhe për filozofinë, psikologjinë, arkeologjinë, pikturën e mbi të gjitha muzikën. Lirisht mund të themi se s'kishte gjë për të cilën ai nuk kishte njohuri, mirëpo ishte edhe njeri i tillë i cili njohuritë e tij nuk donte t'i mbante vetëm për vete, por donte t'i përdorte edhe në dobi të popullit të tij.

Faik Konica rradhitet në majat e letërsisë shqipe, mirëpo për t'u ngjitur në ato maja rruga e tij nuk ishte edhe aq e rrafshët dhe e drejtë. Ai kaloi nëpër pengesa të shumta, shumica e të cilave ishin aq të mëdhaja dhe të larta sa ia ndërprisnin rrugën dhe e detyronin të kthehet pas. Kjo do të thotë se pengesat që i dilnin para nuk kishin të bënin vetëm me njerëz të thjeshtë që kundërshtonin atë dhe shkrimet e tij, por ishte një sistem i tërë që ia zinte rrugën. Mirëpo Konica njeri me karakter të fuqishëm, krijues me dije të shumta dhe kulturë të gjerë, arriti që t'iu bëjë ballë të gjitha pengesave dhe të gjejë një dritë edhe aty ku errësira mbulonte çdo gjë. Edhe pse në majë u ngjit me vonesë ai u bëri ballë dhe doli fitimtar në të gjitha betejat dhe siç thotë edhe Rexhep Qosja: *“Pikërisht pse është e vështirë dhe e vonuar, fitorja mortore e Faik Konicës bëhet shumë treguese: ajo tregon se të gjitha betejat e politikës dhe të politikanëve kundër krijuesve dhe krijimtarisë janë në fund turpërisht të humbura.”*¹⁶

Për Gjergj Fishtën, Faik Konica ishte *njëri nga shqiptarët me kulturë më të gjërë të të gjitha kohërave...*, kurse për Fan Nolin, Faik Konica *ka qenë njëri ndër kampionët e mëdhenj të pavarësisë kombëtare, mjeshtër i madh i shkrimit shqip, njeriu që e zbuloj flamurin e Skënderbeut...* (Starova, 2001:15)

Faik Konica është nismëtar i prozës moderne shqipe dhe themelues i kritikës letrare. Stili në të cilin shkruante ai dallohej nga shkrimet e të gjithë shkrimtarëve. Atë e bën të veçantë

¹⁶ Rexhep Qosja, Shkrimtarë dhe periudha, Mësonjëtorja, Tiranë 2005, f. 160

përdorimi i ironisë, sarkazmës, satirës, si mjete kryesore të shkrimeve të tij, por nuk duhet harruar edhe groteskun.

Kur themi se ai është themelues i kritikës letrare shqiptare nuk do të thotë se para tij nuk ka pasur shkrime të tilla kritike dhe me vlerë, mirëpo ishte Konica ai që këtë shkrim e përkufizoi si zhanër letrar. Ai nuk ishte imitues ose ndjekës i shkrimeve të mëparshme, por donte të ishte prijës dhe të sillte diçka ndryshe. Këtë e bëri veçanërisht me shkrimet kritike, duke mos u druajtur nga asgjë dhe askush dhe duke i nxjerr në pah të gjitha mangësitë dhe temat të cilat për të tjerët ishin tabu. Mirëpo gjithmonë kur dikush do të sjellë diçka të re dhe ndryshe ai has në pengesa, dhe për këtë ai ishte i vetëdijshëm.

1.3.1 Revista “Albania” dhe “Dielli”

Që në vitin 1897, në moshën 20 vjeçare Faik Konica filloi botimin e revistës ”Albania”. Kjo revistë u botua në shqip dhe frengjisht dhe nëpërmjet saj Konica donte të ndërgjegjësonte popullin shqiptar, të zhvillonte gjuhën dhe shkrimin shqip, të propagandonte çështjen shqiptare dhe ta bënte të njohur atë në qarqet evropiane.

Konica ishte i vetëdijshëm se revista nuk mund të ekzistojë pa ndihmën dhe përkrahjen e të tjerëve, andaj kërkonte ndihmën e miqve shqiptarë por edhe të huaj. Duke përfshirë edhe të huajt e dinte se do ishte shumë e vështirë që shqiptarët të shpëtojnë nga diaspora, por në anën tjetër ishte i vetëdijshëm se vetëm nëpërmjet tyre mund të dëgjohet dhe ndërtohet fati i shqiptarëve. Kërkonte ndihmën e miqve të njohur që të solidarizohen dhe të ndihmojnë në ngritjen e shqiptarëve, të përkrahnin Shqipërinë dhe vendin e saj në histori. Ai gjeti mbështetjen e shumë personaliteteve si , Gijom Apolineri, Alfred Bastien, Poll Noke, me të cilët pati edhe korespondencë dhe miqësi të sinqertë dhe e ndihmuan si nga ana profesionale ashtu edhe materiale. Në kopertinë revista kishte një shenjë, si stema e ardhshme e Shqipërise, e pikturuar nga skulptori Poll Noke, për të cilën *ai me kënaqësi e krenari do të theksojë se ballina e revistës "Albania" është vepër e tij, e Poll Nokesë.* (Starova, 2001: 154)

Revista përbëhej nga shumë rubrika ku përfshiheshin tematika të ndryshme si letërsi popullore, folklor, ekonomi, politikë, histori, korrespondencë, etj. Qëllimi kryesor i saj ishte të ringjallë gjuhën shqipe dhe ta inkuadrojë atë në rradhët e gjuhëve evropiane, që në përgjithësi ishte edhe qëllimi kryesorë i Konicës. Në të u botuan veprat e rilindasve tanë, si: Naim Frashërit, De Radës, Pashko Vasës, etj. Konica pati një meritë të madhe për botimin e kësaj revistë, mirëpo ai nuk do ia dilte mbanë i vetëm, andaj si bashkëpunëtorë të revistës do të ketë edhe shumë intelektualë dhe shkrimtarë shqiptarë ndër të cilët edhe: Gjergj Fishtën, Filip Shirokën, Fan Nolin, Hil Mosin, Negovanin, Çajupin, etj. Kontributi i tyre për revistën ishte gjithashtu i padiskutueshëm dhe bënë që zëri i saj të ndihet edhe më larg. Pra, “Albania” bashkoi shumë intelektualë shqiptarë, që të luftojnë për një çështje të vetme dhe arriti që të mbijetojë 12 vjet me rradhë dhe të vlerësohet nga shumë njerëz, si shqiptarë ashtu edhe të huaj. Në të botoheshin

tekste në shqip dhe frëngjisht dhe për një kohë të shkurtët u rradhiti ndër revistat më të mira, madje duke u krahasuar edhe me revistat më të njohura belge.

“Albania” dalëngadalë u bë organ qëndror i inteligjencies shqiptare dhe zëdhënëse e fuqishme e kohës, si edhe e tërë Rilindjes Kombëtare Shqiptare, kurse Brukseli njëra prej qendrave të saj më të rëndësishme.¹⁷ Nëpërmjet revistës Konica u përgjigjej edhe kundërshtarëve dhe armiqve të Shqipërisë. Ai gjithmonë ishte i mendimit se armiqtë më të mëdhenj të shqiptarëve ishin vetë shqiptarët, andaj nëpërmjet shkrimeve të revistës donte të nxirrte zbuluar pikërisht këta dashakeqë të popullit të tij. Kishte edhe përkrahjen e të huajve, që gjithmonë i qëndronin nga pas për të gjitha nevojat që kishte rreth revistës, sepse ajo jo vetëm që nxirrte në pah vlerat e shqiptarëve dhe ndikonte në ruajtjen dhe njohjen e gjuhës shqipe, u bë edhe revistë e njohur evropiane.

Konica jetoi dhe veproi në vende të ndryshme, por me revistën "Albania" ai udhëtoi edhe në shumë vende të botës jo me trup por me vepra, gjithmonë në interes të popullit të tij. Revista u shit nëpër shumë vende, ajo njihej dhe lexohej nga të gjithë dhe vonesa e botimit të saj shkaktonte mungesë tek shqiptarët të cilët menjëherë reagonin. Faik Konica ishte shumë i kujdesshëm dhe i përkushtuar ndaj revistës, nuk shpejtonte dhe nuk donte të gabonte andaj edhe kjo ishte arsyeja se pse numrat e revistës dilnin me vonese. Kristo Luarasi në një shkrim të tij shkruan “*Pikllime të rënda ndjen zemra jonë se mos gëzohen armiqtë duke mos dalë “Albania”, e cila është drita, liria, dituria e Shqipërisë edhe gjithë fatbardhësinë do ta shihte në mëmëdhenë tonë; ah! Mos e dhëntë! Sikur të na shuhet ky yll, kjo dritë, edhe gjithë mëmëdheu është i humbur.*”¹⁸

Nga viti 1897 deri më 1902 revista do të botohet në Bruksel. Më 1902 Konica do transferohet në Londër dhe do vazhdojë atje botimin e revistës, deri më 1909. Njëkohësisht nga viti 1899 deri më 1903, revistën “Albania” do ta shoqërojë edhe botimi i një shtojce politike “Albania e vogël”.

“Albania” gjithmonë do të mbetet një ditar i çmueshëm në krijimtarinë e Konicës, por i një rëndësie shumë të madhe për të gjithë letërsinë dhe kulturën shqipe në përgjithësi. Gjithmonë

¹⁷ Luan Starova, Kthimi i Faik Konices, Flaka, Shkup 2001, f. 165

¹⁸ Abdullah Karjagdiu, “Me Konicën në Evropë”, Shtëpia botuese e Lidhjes së Shkrimtarëve, Tiranë 1993, f. 14

kur do të flitet për Konicën, do të flitet për “*Albanian*” dhe kur do të flitet për “*Albanian*” do të përmendet Konica, sepse ata përbëjnë një tërësi dhe e kompletojnë njëri-tjetrin.

Pasi u ndalua së botuari revista “*Albania*”, Konica do të ftohet nga shoqëria “*Besa – Besën*”, në Boston dhe do merr drejtimin e gazetës “*Dielli*”. Kjo gazetë gjithashtu ishte e rëndësishme për zhvillimin e kulturës dhe letërsisë shqipe, përmbante shkrime për çështjen shqiptare, kulturën, veçanërisht zhvillimin e gjuhës shqipe. Me përfshirjen e Konicës në këtë gazetë ajo mori përmasa më serioze, mirëpo “*këtu flasim për Faik Konicën si shkrimtar, si stilist më i madh shqiptar, si kryelëronjësi i gjuhës shqipe, dhe jo si politikan.*”¹⁹ Disa shkrime të rëndësishme të tij në këtë gazetë janë: “*Nga tryeza e kryetarit*”, “*Shënime*”, “*Shtylla e Faik Konicës*”, “*Bileta të Hapura*”, “*Përrallat e Zullullandit*”, “*Shqipëria si m’u duk*”, “*Dr. Gjilpëra zbulon rrënjët e dramës së Mamurrasit*”, dhe shumë të tjera.

Përveç gazetës “*Albania*” dhe “*Dielli*”, në mars të vitit 1911, në Sant Louis, filloi të botojë gazetën e përjavshme “*Trumbeta e Krujës*”.

Më 1922 do të fillojë të botohet në Korçë gazeta “*Shqiptari i Amerikës*”, që si drejtor do të ketë Faik Konicën.

¹⁹ Faik Konica, VEPR 5, Dudaj, Tiranë 2001, f. 27

1.3.2 Veprat letrare të Konicës

Krijimtaria letrare e Faik Konicës nuk është voluminoze, në krahasim me shkrimtarët tjerë, mirëpo është një thesar i çmuar që ka pas ndikim të madh në zhvillimin e Shqipërisë dhe shqiptarëve. Ndonjëherë me pak fjalë mund të themi më shumë seç mund të themi me një vepër të tërë, dhe kjo vlen edhe për Konicen. *“Në art, dihet se nuk është kurdoherë sasia ajo që përcakton vlerën e një shkrimtari.”*²⁰ Ai me disa vepra të botuara, disa doreshkrime dhe shkrime publicistike iu ka dhënë shumë shqiptarëve, edhe pse populli shqiptar me vonesë u mundua t'i kuptojë dhe pranojë ato. Ai kurrë nuk u përpoq të mbledhë dhe t'i botojë veprat e tij derisa ishte gjallë, në përjashtim të një libri me përralla dhe të ndonjë broshure politike dhe shkencore. Shumë vepra të tij i ka të papërfunduara dhe kurrë nuk u zbuluan shkaqet se pse Konica gjithmonë mendohej të kontribuonte për popullin e tij, mirëpo kurrë nuk u tregua i përgjegjshëm për veprat e tij që t'i përfundonte dhe t'i botonte.

Shkrimet e tij i botoi nëpër revista të ndryshme që vet i udhëhiqte, mirëpo kurrë nuk i grumbulloi ato për të krijuar vepra në vete, andaj veprat e tij u botuan pas vdekjes së tij nga të tjerët.

Për nga tematika, krijimtaria e Konicës është e shumëllojshme. Ai lëvroi të gjitha llojet letrare dhe la gjurmë në secilën prej tyre. Si shumica e shkrimtarëve edhe Konica rrugën e tij letrare e ka filluar me poezi. Në këtë lloj letrar ai është më i kufizuar, mirëpo me ato pak poezi arriti të tregojë aftësitë e tij dhe të meritojë titullin poet. Poezitë e tij i botoi nëpër revista dhe ndër to vlen të përmenden: *“Gjuha jonë”*, *“Flamuri”*, *“Kushtrimi ose Marsellaise i shqiptarëve”*, *“Anadollaku në më sallë”*, *“Helena e Trojës”*, etj.

Konica ka shkruar edhe proza poetike, të cilat gjithashtu ishin të pakta në numër, por sollën një risi në letërsinë tonë, pasi që ishin të panjohura deri atëherë. Disa tituj të këtij lloji janë: *“Në liqen”*, *“Anës liqenit”*, *“Bora”*, *“Malli i mëmëdheut”*.

²⁰ Nasho Jorgaqi, “Estetika e fjalës shqipe – studime, artikuj, ese”, Onufri, Elbasan 1996, f. 11

Skicat apo siç i quan ai “rrefenjëza”, janë një lloj tjetër shkrimi në krijimtarinë e Konicës, me të cilat ai përsëri na paraqitet i veçantë dhe kreativ. Disa skica të tij janë: “Çipi i palaçove”, “E bija e mbretit dhe trëndafijt”, “I urti i malit”, “Mrika”, “Në dritë të hënës”, “Ai që ishte gati të vdesë për Shqipërinë”, etj.

Faik Konica është edhe portretist i shquar dhe këtë e dëshmojnë portretet e tij për Jeronim de Radën, Abdyl Frashërin, Naim Frashërin, Ali Pashë Tepelenën, Bajram Currin, Fan Nolin, Gjeçovin.

Oficialisht, Faik Konica është themeluesi i estetikës shqiptare, i pakrahasueshëm me të tjerët, që në llojin e vet ka mbetur pa një të dytë.²¹ Edhe esetë e tij janë të shpërndara nëpër revista, andaj nuk dihet numri i tyre, por vlen të përmenden: “Jeta dhe librat”, “Prometeu i lidhur”, “Flamuri”, “Dita e verës”, “Lutja e shkrimtarit”, cikli i eseve “Shqipëria si m’u duk”, “Shqipëria-kopshti shkëmbor juglindor dhe ese të tjera”, etj.

Edhepse Konica lëvroi me sukses çdo zhanër letrar, në letërsinë dhe kulturën shqipe shkëlqeu me prozat e gjata “Katër prallat nga Zullulandi” dhe “Dr. Gjëlpera zbulon rrënjët e dramës së Mamurasit”.

Përgjithësisht veprimtaria e Konicës mund të përmbledhet në këta tituj:

- *L’Albanie et les Tures-Libre parole*, Paris, 1895;
- *Albania*, Bruksel (1897-1902), Londër (1902-1909). Në këtë revistë, për trembëdhjetë vjet, u botuan shkrimet kryesore të Konicës; letrare, fletore, atdhetare.
- *Memoire sur le mouvement national albanais*, Bruksel, janar 1899; vepra është në dorëshkrim frengjisht në Arkivin e Vjenës;
- *Albania e vogël* (fletore), Bruksel, 1899-1901;
- *Trumbeta e Krujës* (e përkohshme), Sent Luis, 1911;
- *Jeta e Skëndërbeut*, 1912;
- *Marsejeza*, në Trumbeta e Krujës, 1911;
- *L’Allemagne et l’Albanie*, Lozanë, 1915;
- *Një ambasadë e Zulluve në Paris*, në Dielli, 1922;

²¹ Fatmir Sulejmani, “Faik Konica eseist”, Brezi, Tetovë, 2011, f. 58

- *Dr. Gjilpëra zbulon rrënjët e dramës së Mamurrasit*, në Dielli, 1924;
- *Shqipëria si m' u duk*, në Dielli, 1929;
- *Në Hijen e Hurmave*, përkthim e rikrijim i një zgjedhjeje të përrallave arabe nga Një mijë e një net, 1924;
- *Fytyra e turinj të Shqipërisë*,
- *Albania, The Rock Garden of Southeastern Europe*, Vatra, Boston, Massachussets, dhe e përgatiti Qerim Panariti. Përkthimi i saj i parë në shqip u botua në Prishtinë nga shtëpia botuese Gjon Buzuku, më 1991.²²

²² Sabri Hamiti, *Letërsia moderne shqipe*, Maluka, Tiranë 2009, f. 85

Shënimet biografike dhe veprimtarinë e Konicës I kam marrë nga studime të ndryshme, që I kam përmendur edhe në literature.

Kapitulli i II:

Shqipëria dhe shqiptarët në prozën e gjatë të Faik Konicës

Letërsia bashkëkohore shqipe që ishte kryesisht një letërsi poetike dhe kish arritur në këtë fushë të krijonte vepra madhore, nuk mund të ecte përpara e të kryente misionin e saj, pa zhvillimin e gjinive të tjera, si proza e dramaturgjia e aq më tepër pa kërkuar dhe shfrytëzuar rruga e forma novatore të rrafsheve evropiane.²³ Ishte pikërisht Faik Konica i cili solli dhe zhvilloi në letërsinë tonë lloje të tjera letrare, me një frymë moderne dhe evropiane, me një stil të veçantë dhe gjuhë të përpunuar. Ai njihet si poet, prozator, kritik, publicist, eseist, përkthyes. Në secilin lloj letrar ai ka sjellë diçka të re, risi, me të cilën dallohet nga të tjerët. Suksesin e tij si publicist e dëshmojnë veprat e tij publicistike të botuara në revistat e ndryshme, veçanërisht tek “Albania” dhe vlerësimet që ka marrë për to.

Për sa i përket kritikës ai cilësohet si babai i kritikës shqiptare, pasi që e emërtoi atë si zhanër në vete dhe meret si model i kritikës. Si përkthyes është i padiskutueshëm pasi që njihete shumë gjuhë, ishte poliglot, dhe është vlerësuar si nga shqiptarët ashtu edhe nga të huajt për shkrimet dhe përkthimet e tij në gjuhë të huaja.

Në fillim të krijimtarisë së tij ka shkruar edhe poezi me të cilat ai pa diskutim mund të quhet poet. Mirëpo në rradhë të parë ai është prozator dhe meritat më të mëdhaja në letërsinë dhe kulturën shqipe dhe në letërsinë botërore i arriti me llojin e prozës. Ky lloj letrar është më i spikatur në krijimtarinë e tij pasi që në të më fuqishëm ai mund të shprehte idetë e tij, në krahasim me poezinë dhe llojet tjera.

Për sa i përket shkrimeve në prozë, secila nga prozat e tij dallohet për vlerat e saj, mirëpo pa diskutim medaljen e artë e fitoi me tri prozat e gjata: “*Katër prralla nga Zullulandi*”, “*Dr. Gjëlpera zbulon rrënjët e dramës së Mamurrasit*” dhe “*Shqipëria s’i mu duk*”.

²³ Nasho Jorgaqi, “Estetika e fjalës shqipe – studime, artikuj, ese”, Onufri, Elbasan 1996, f. 11

Këta tre proza janë prozat më të realizuara të viteve '20 dhe janë cilësuar si shkrime me prirje moderne. Janë shumë të lidhura me njëra tjetrën dhe dallohen nga stili dhe gjuha e përdorur, por edhe nga figurat letrare. Në qoftë se lexohen të trija duket sikur janë vazhdim i njëra tjetrës. Kjo ndodh pasi që protagonistin (që është vet Konica) dhe ambientin (Shqipëria) na paraqiten të njëjta tek të tri veprat, edhe pse me emra të ndryshëm. Derisa tek *“Shqipëria s’i mu duk”* dhe *“Dr. Gjëlpëra zbulon rrënjët e dramës së Mamurrasit”*, jepet bota dhe ambientet shqiptare ashtu si janë, me të gjitha të vërtetat dhe autentike, tek proza e tretë *“Katër prralla nga Zullulandi”* na jepet përsëri i njëjti ambient mirëpo në mënyrë alegorike.

2.1 “Katër prralla nga Zullulandi”

Kur lexojmë këtë titull të prozës, menjëherë fitojmë përshtypjen se do gjejmë katër përralla, por në fakt si shumica e veprave të Konicës edhe kjo prozë është e papërfunduar dhe në vend të katër përrallave, kemi vetëm një, nën titullin “*Një ambasadë e Zulluve në Paris*”. Kjo përrallë u botua më 1922, në gazetën “*Dielli*”, dhe nuk dihen shkaqet se pse nuk u botuan tri të tjerat. Tema e kësaj vepre përsëri mbeten Shqipëria dhe shqiptarët, por për dallim nga prozat tjera të tij, ku mesazhi na jepet drejtpërdrejt, në këtë shkrim gjithçka na jepet në mënyrë alegorike, por padyshim me elemente të dukshme satirike.

Konica edhe në shkrime të mëparshme e ka krahasur Shqipërinë për nga qytetëria si vend të Afrikës, mirëpo këtë mendim të tij e thotë më bindshëm në prozën “*Katër prralla nga Zullulandi*”.

Në këtë prozë ai ngjarjet i vendos në një vend në Afrikë të Lindjes, të quajtur Zulluland dhe njerëzit e këtij vendi i përshkruan si negër të mëdhenj dhe të fortë, të egër dhe të tërbuar, gjakpirës me famë. Konica është kritikues i cili i thotë gjërat pa druajtje dhe pa marrë parasysh pasojat, mirëpo në këtë vepër edhe pse i thotë në mënyrë alegorike, përsëri qëllimi i tij nënkuptohet. Emrat dhe ambienti është i ndryshëm mirëpo qëllimi i tij është që të kritikojë Shqipërinë dhe shqiptarët, të shohin shqiptarët se në ç’farë niveli kanë ra dhe me kë krahasohen.

Vepra fillon me dëshirën e madhe të zulluve për vetqeverim dhe për të realizuar këtë dëshirë, ata dërgojnë në Paris një përfaqësues për të punuar për lirinë e Zullulandit. Ky përfaqësues ishte Denizullu-Serpe, i cili nuk ishte një njeri i formuar dhe me shkollë, por vetëm se kishte mësuar disa fjalë angleze dhe frënge duke punuar si shërbëtor në Sudan u përzgjedh nga bashkëvendësit.

Gabimi i parë i zulluve që do të vazhdojë edhe me shumë të tjera, fillon që në përzgjedhjen e diplomatit që dërguan në Paris, i cili u bë lodër tallëse për të tjerët. Me këtë Konica tallet me diplomatët e shumë shqiptarë që nuk përzgjidhen për dijet dhe njohuritë e tyre dhe në fund bëhen vegla loje për të tjerët. Në një masë fajëson edhe popullin për përzgjedhjen e tyre, por edhe ata ç’ të bëjnë kur shtetin e kanë në dorë njerëz, që Konica i quan *levantinë*,

*ekspertë dhe robotë. Mirëpo “vetëm me të shtyrë në mur, pa deriçkë për t`ikur, munt t`u hiqet maska këtyre sharllatanëve, të cilët me kuximin pa kufi që kanë, dalën në shesh si të zotët për dituri e çdo punë, kur s`dinë dhe s`janë gjë prej gjëje.”*²⁴

Denizullu-Serpe në Paris shfrytëzohej nga diplomatët tjerë për zbavitje. Kur donin që të çlodheshin nga punët e përditshme dhe të lodhshme thirrnin atë dhe talleshin, dhe ai me pafajësinë e tij dhe me nivelin e ulët të shkollimit nuk arrinte të kuptonte qëllimet e tyre.

Mirëpo Konica nuk kënaqej vetëm me këtë nënçmim të kësaj kategorie njerëzish. Meqë ata nuk ditën që budallallëqet e tyre t`i mbajnë vetëm brenda kafeneve të tyre, por e ngritën zërin edhe më lartë ku e dëmtuan edhe vendin, Konica talljen e çoi deri në fund. Denizullu – Serpen nga Parisi e dërgoi edhe në Londër, që edhe diplomatët e Londrës të njiheshin me këtë njeri të famshëm. Para se të shkojë në Londër Denizullu i shkroi një letër ministrit frëng të Punëve të Jashtme, që ta lajmërojë për këtë vizitë. Për të parë shkallën e njohjes së gjuhës frënge, por edhe angleze, si dhe mënyrën e shkrimit të tyre, po jap vetëm një shembull, një letër të tij, që do të vazhdojë edhe me shumë të tjera.

“ Ekselas zotëni Ministër.

Unë, ambasador Zululand desha të bëj udhëtim Londër për pavarësi Zululand e unë jam sigyrtë sukses shkëlqyeshëm e unë gjatë mungese caktoj zëvendëse si ambasadoreshe ime Fasho e unë lutem ju pranon përshëndetjet e mia.

Denizullu-Serp

Ambasador Zululand” (Konica, Vepra, 1993 :204)

Kjo letër shkaktoi shumë të qeshura tek ministri dhe sekretari i tij, për mënyrën e shkrimit dhe njohjes së gjuhës frënge dhe si për tallje morri përgjigjen e letrës ku edhe komplimentohej për to.

Shkoi në Londër dhe letrat e këtilla vazhduan edhe me kryeministrin e Anglisë, por vetëm në gjuhën angleze dhe si përgjigje morri vetëm talljet e të tjerëve, të cilat ai nuk i kuptoi, por i pranoi si të vërteta. Kulmin e talljes së këtyre letrave Konica e arrin kur Denizullu merr

²⁴ Faik Konica, Vepra 3, Dudaj, Tiranë 2001, f. 224

letër nga shtëpia botuese “Murray”, ku i ofrohej një ofertë të bënte një botim kritik të veprave të shkrimtarit Uolter Pejterit, të cilin ai as që e njihte.

Pas këtyre letërkëmbimeve, Denizulli shkroi një raport për ta dërguar në Zulluland dhe bashkë me të dërgoi edhe një kopje të letrave që kishte marrë, për t'i njoftuar me suksesin që kishte arritur dhe mbështetjen që kishte fituar nga bota e qytetëruar.

Kur letrat arritën në Zulluland, shkaktuan një gëzim të madh tek popullata dhe krerët e partive vendosën që të mbajnë një mbledhje dhe të bisedonin për këto arritje të rëndësishme të Denizullut. U caktuan dita dhe vendi ku do mbahej mbledhja, dhe atë ditë negrët filluan të mblidhen me këngë në gojë. Festonin dhe këndonin duke mos e ditur se nuk kishin arritur asgjë, veçse tallje dhe përqeshje.

Në mes kësaj turme të paditurish Konica ndërhyr nëpërmjet një njeriu të ditur, që ishte stërvitur në kolegjin e Cape-Town, një pesëdhjetë vjeçar i cili e quante veten student, pasi që gjithmonë mendonte se “*Vetëm gjysmë të msuarit, kujtojnë se i kanë mbaruar mësimet.*”(Konica, Vepra, 1993 :210) Ky njeri quhej Plug dhe ishte krijuesi i vërtetë i lëvizjes kombëtare në Zulluland. Derisa ishte në Evropë ndeshej me mendimet që të huajt kishin për Zullulandin dhe zullutë dhe kjo aspak nuk i vinte mirë dhe e lëndonte. Që i ri kishte vendosur të punonte që të bënte Zullulandin një vend të lirë, të bashkuar, të qytetëruar dhe me nder.

Nëpërmjet këtij njeriu Konica shpreh idetë dhe mendimet e tij, përpjekjet dhe dëshirat e tij, të cilat nuk ishin shumë lehtë të realizueshme, kur fjala ishte të kundërshtonte turmën. Mirëpo pa provuar nuk arrihet asgjë, ndoshta veprimet dhe fjalët e tij do të bien në vesh të duhur dhe do zënë vend. Populli është ushqyer me mendime të tilla, andaj edhe nuk i kupton veprimet e duhura, mirëpo gjithmonë duhet të del dikush që t'i zgjojë ata nga kjo magjepsje e reme. Siç thotë edhe Konica: “*Populli shqiptar është mjaft i zgjuar për të kuptuar, mirëpo duhet të kemi parasysh se s'është bërë asgjë për ta nxitur atë që të kuptojë.*”²⁵ Nëpërmjet Plugut ai dëshiron të ndërgjegjësojë popullin e Zullulandit dhe nëpërmjet kësaj proze të ndërgjegjësojë popullin e Shqipërisë.

²⁵ Faik Konica, Vepra 3, Dudaj, Tiranë 2001, f. 49

Mbledhja filloi dhe u lexuan letrat e dërguara nga Denizollu. Të gjithë brohorisnin dhe festonin me mendimin se dy fuqi të mëdha si Franca dhe Anglia i përkrahnin dhe do t'i ndihmonin. Derisa të gjithë festonin Plugu rrinte kokëulur dhe i heshtur. Kur të tjerët e vërejtën filluan të reagojnë se pse nuk feston edhe ai dhe t'i gëzohet këtij triumfi, por ai si njeri që kishte kuptuar qëllimin e vërtetë të letrave filloi t'iu sqarojë se letërshkruesit vetëm se ishin tallur me to dhe se *“udha që shpie në nder, liri e në shpëtim, nuk është e shtruar me lule, po me ferra; ai që arrin në kulm, arrin i grisur, i përgjakur, i dërsitur, i lodhur; dhe trëndafilat, dafinat, ujët e ftohtë, lëndina ku është mirë dhe ëmbël të shtrihet, të gjitha këto i gjen në kulm vetëm, dhe atje shumë herë as që i gëzon dot, se bie i vdekur nga të lodhurit, po me vetëdijen që i hapi një udhë të re popullit”*.²⁶

Me shumë fjalë u mundua që të bindte njerëzit që të mos bien në grackën e talljeve dhe përqeshjeve të të tjerëve dhe të bëhen lodra e botës, por të fillojnë punën, sepse vetëm me punë mund të triumfojnë.

*"Ju! Bëhuni burra! Rrëmbeni kazmat! Puna është më e lartë se trimëria, kazma më fisnikë se palla. Dhe përmbi të gjitha heshtni! Jo fjalë, po kazmën. Jo mbledhje, po kazmën. Jo misione, po kazmën. Dhe parmendën, dhe drapërin, dhe shoshën dhe furrën."*²⁷

Përpyekjet e tij ishin të kota sepse askush nuk bindej, madje filluan edhe të tallen me të. Konica nëpërmjet Plugut donte tu tregonte se për të arritur lirinë duhet të luftonin, madje edhe me një prijës që t'i udhëheqë, por ata jo vetëm që nuk kishin gjetur mënyrën e duhur por nuk kishin gjetur edhe udhëheqësin e duhur.

Meqë mendonin se kishin fituar besimin dhe mbështetjen e Francës dhe Anglisë donin që t'iu shkruanin nga një letër falenderuese. Ç'ështëja ishte se kush ti shkruante ato letra. Nga turma doli një njeri që quhej Zgjebo dhe meqë kishte mësuar pak italisht duke punuar në një hotel të Palermos, u deklarua se ishte i gatshëm të shkruante një lajmërim miqësie për Mbretin e Abisinisë.

²⁶ Konica, Faik, Prozë "Doktor Gjilpëra..." , në Vepra, përgatitur nga N. Jorgaqi dhe Xh. Lloshi, "Naim Frashëri", Tiranë, 1983, f. 263.

²⁷ Po aty, f. 263

Erdhi një propozim që të shkruhen dy letra, njëra nga Plugu dhe tjetra nga Zgjobua dhe në fund të zgjidhte turma cila ishte më e mirë për t'u dërguar. Plugu shkroi një letër të përkryer, derisa Zgjobua vazhdoi shembullin e Denizollut në shkrimin e letrave. Mirëpo populli i cili në fillim bëri gabimin e parë kur përkrahu veprimet e Denizollut, tashmë e vazhdoi edhe më tej gabimin kur përsëri zgjodhi letrën e Zgjobuas dhe shpalli tradhëtar Plugun.

Nuk ishte mësuar ky popull me ide përparimtare, andaj përkrahte atë të përditshmen, monotonen, që i kishte bërë të stagnonin në një vend pa mos ecur edhe një hap para, apo duke i shtyrë përpara njerëzit injorantë dhe të paditur, që në fakt i kthenin pas. Është shumë e vështirë të depërtosh në mendjen dhe bindjen e këtyre njerëzve, por edhe shumë herë më e vështirë të mundohesh t'i vetëdijësosh dhe të përmirësosh diçka tek to. Plugu kur pa se nuk mund të bënte asgjë, çau turmën dhe u largua me vrap derisa të gjithë i shkonin pas. Arriti që ti ikte turmës dhe të fshihej derisa ata të shpërndareshin. Pasiqë turma u shpërnda ai doli i dëshpëruar se nuk arriti të bënte asgjë në dobi të vendit të tij. Nuk mund i vetëm të dalësh përballë një turme të helmuar nga të paditurit, është e pamundur që të lërosh shkëmbin. "*Ndofta fajin e kam pasur vetë, se desha të bëj të pamundurën: desha të lëroj shkëmbin.*" (Konica, Vepra, 1993 :223) Duke dashur që të bësh mirë, dëmton edhe veten, ashtu edhe Plugu duke dashur të shpojë shkëmbin, theu dhëmbët.

Pas këtij dështimi, vendosi që të ik nga Afrika, për të shkuar në ndonjë kontinent tjetër, të punoj ndonjë punë me duar, të fitojë bukën, ndoshta edhe qetësinë e shpirtit. Nga një i ditur që donte vetëm përparimin dhe qytetërimin e popullit të tij, u shndërrua në një viktimë, në një protagonist tragjik.

Vendimi i lamtumirës nuk tregon aspak heqje dorë nga ideali, përkundrazi është lufta që do ta vazhdojë dhe përmbushë në ekzil, që paraqet edhe mënyrën se si punoi dhe veproi edhe vet Konica. "*Të iki nga ky Kontinent, të iki përjetë, dhe jo nesër, që sonte, që tani. Të shkund këmbët mirë që të mos më mbetet as pluhur nga dheu i Afrikës, dhe i sëmundjeve, i vrasjeve dhe i vjershave mirlitone. Të iki. Të shkojnë nonjë vend të largmë, dhe të zë nonjë punë të përlur, një punë me duar, dhe të fitoj me bukën ndofta edhe qetësinë e shpirtit- protagonist i harruar i një tragjedie të fshehtë dhe të errët.*" (Konica, Vepra, 1993 :223)

Nëpërmjet këtij shkrimi Konica mundohet të ndërgjegjësojë popullin dhe ta bind që t'i hap sytë, të bëhet zot i vetvetes dhe të mos punojë sipas rregullave dhe interesave të tjerëve. E quan shkrimin përrallë dhe prapa fundit të lumtur që duhej të kishte kjo përrallë, zbulohet tragjedia më e madhe e popullit shqiptarë, fatkeq dhe të paaftë për të gjetur njerëzit dhe mënyrat e duhura për të drejtuar vendin. Ai me këtë vepër prek plagët më të thella shpirtërore, prapambetjen, errësirën shpirtërore, domosdoshmërinë e një udhëheqësi që ta orientojë këtë vend kah rruga e drejtë e progresit dhe përparimit.

Me këtë shkrim Konica përpiqet që tek shqiptarët të "*zgjohet vetëdija që turma të bëhet komb*" (Starova, 2001:81). Por ky qëllim i tij është vështirë për tu realizuar kur ke një turmë kundër. Plugu është personazhi nëpërmjet të cilit Konica shfaq idetë dhe qëllimet e tij, por në të ai pikturon edhe një gjendje të thellë psikologjike, luftë e heshtur me turmat, trokitjet në dyer e zemra të shurdhëta, pengesa me të cilat ai u përball gjatë gjithë jetës. "*Vetëm me bashkimin dhe mundimin e gjithë elementeve të mira do t'arrijmë qëllimet tona: të çdukim banditismën dhe të shtiem themelet e një guverne të popullit, prej popullit, për popullin.*"²⁸

²⁸ Faik Konica, Vepra 3, Dudaj, Tiranë 2001, f. 278

2.2 “Dr. Gjëlpëra zbulon rrënjët e dramës së Mamurrasit”

Një ndër shkrimet më të rëndësishme dhe më të realizuara të Faik Konicës është “*Dr. Gjëlpëra zbulon rrënjët e dramës së Mamurrasit*”, e cila u botua më 1924. Si shumica e shkrimeve të tij edhe kjo prozë mbeti e papërfunduar. Ajo filloi të botohet në gazetën “*Dielli*”, mirëpo u ndërpre në gjysmë, për shkaqe politike. Edhe pse e papërfunduar ajo i bart me vete vlerat artistike dhe letrare dhe ka vend për të bërë analiza dhe studime për të si një krijim letrar.

Në kohën kur e shkroi këtë vepër Konica gjendej në Shtetet e Bashkuara të Amerikës. Shqipëria atëherë ishte në valë të nxehta politike dhe historike, mirëpo Konica si gjithmonë interesohej për çdo gjë që ndodhte atje. Ai mbante kontakte të rregullta me njerëzit në Shqipëri dhe veçanërisht me Fan Nolin dhe shkruante shkrime publicistike për ngjarje të ndryshme. Derisa ai mendohej që nga larg t’i nxirrte shqiptarët nga balta ku ishin zhytur dhe t’i paraqiste të pastër para opinionit të huaj, shqiptarët vetë fundoseshin edhe më thellë. Ndonjëherë fundosja e tyre shkonte aq thellë, saqë askush nuk mund t’i nxirrte dhe këtë e bënë veçanërisht me ngjarjen në Mamurras, e cila njihet si Drama e Mamurrasit.

Derisa jashtë Shqipërisë Konica i shfaqte shqiptarët para të huajve si njerëz fisnik dhe mikpritës, ata në anën tjetër bënin gabime aq trashanike sa i hidhnin në erë fjalët e tij. Këtë e bënë me vrasjen e dy turistëve amerikanë të cilët shkonin si miq nga Tirana në Shkodër. Ky ishte një rast tragjik për shqiptarët të cilët nëpërkëmbën dorën që iu dha shpëtimin. Në shkrimin “Shëmbëlli i qeveritarëve po jep pemë”, Konica shkruan se “*dita e 6 prillit duhet të shënohet me ngjyra të zeza në historinë e Shqipërisë së sotme.*” (Sulejmani, 2011:197) Amerikanëve, të cilët gjithmonë i dolën krah Shqipërisë në kohë krize, e shpëtuan nga ndarja, e ushqyen popullin shqiptar, shqiptarët ua kthejnë duke i vrarë pas shpine. Dhe për të gjithë këtë akuzohet qeveria në krye me Ahmed Zogun edhe pse ata e mohojnë duke thënë se e kanë bërë armiq të huaj për të fëlliqur emrin e Shqipërisë para të huajve. Ndoshta diçka mund të ketë të vërtetë, pasi që Shqipëria kishte armiq fqinjë, dhe në këtë rast dyshohet të ishte përzier Italia. Mirëpo të huajt nuk do mund të bënin një vrasje brenda Shqipërisë pa pasur ndonjë përkrahës brenda, dhe pikërisht për këtë fajësohen shqiptarët.

Lidhur me këtë ngjarje të pakëndshme Konica shkroi kritika të ashpra dhe pikërisht nga kjo edhe u frymëzua për të shkruar prozën *“Dr. Gjëlpera zbulon rrënjët e dramës së Mamurrasit”*. Edhpse frymëzimin e morri nga ngjarja e Mamurrasit dhe kjo shihet që në titull, në brendi të saj nuk përmendet asgjë për të. Kjo ndoshta është pasojë e asaj se vepra është e papërfunduar dhe ndoshta Konica nuk ka arritur në atë pikë që ka dashur për të shkruar për të.

Protagonisti i kësaj proze është Doktor Gjëlpera, që në fakt me idetë, mendimet, shkollimin, kulturën, mentalitetin, qëllimet paraqiste vetë Konicën. Nëse Konica nëpërmjet shkrimeve donte të mjekonte mendjen e ndryshkur të shumë shqiptarëve, nëpërmjet protagonistit të tij, Dr. Gjilpërës e bënte nëpërmjet profesionit të mjekut.

Proza ndahet në dy pjesë: në pjesën e parë përshkruhet jeta e Dr. Gjëlperës jashtë vendit, në Rusi dhe Suedi ku ai mbaroi shkollimin, pra përpjekjet intelektuale të tij dhe rrjedha e formimit, dhe pjesa e dytë që është edhe kryesorja është kthimi i tij në atdhe dhe përballja me realitetin e hidhur shqiptar. Pjesa e parë na përshkruan rrugëtimin e Doktor Gjëlperës drejt dijes së sigurtë perëndimore, peripecitë gjatë këtij rrugëtimi, bisedat e tij me të atin që gjithmonë kishin drejtim kah Shqipëria, vdekja e të atit, mundësia për të punuar në një institut të rëndësishëm të Stokholmit dhe medyshjet për të vendosur se ku do të vazhdonte të praktikojë profesionin e tij. Në pjesën e dytë na paraqitet realiteti i hidhur shqiptar, prapambeturia, varfëria, ndikimet e pushtuesve të huaj si ai turk e grek, rryshfetet, të cilat Dr. Gjilpera i kishte dëgjuar, por që nuk e kishte menduar se ishin deri në atë shkallë. Pikërisht në këtë pjesë fillon lufta e vërtetë e tij, ku si kundërshtarë kishte të gjithë "të fuqishmit" që udhëhiqnin dhe drejtonin institucionet e vendit, ndërsa synim për t'i shpëtuar kishte popullin e shkretë që kishte rënë nën kthetrat e njerëzve të tillë.

2.2.1 Jeta dhe shkollimi i Dr. Gjëlperës jashtë Shqipërisë

Proza fillon me përshkrimin e një shtëpie të bukur dhe të këndshme, e cila dallohej nga të gjitha shtëpitë e Tiranës, me pamjen e saj dhe oborrin shumëngjyrësh dhe që mbante emrin “Kasolla e bardhë”. Menjëherë vërehej se ishte shtëpi e një njeriu të ngritur dhe të rritur jashtë vendit. Ishte pikërisht shtëpia e Dr. Gjëlperës. Jepet vetëm ky përshkrim si hyrje në prozë për të kaluar pastaj në jetën e Dr. Gjëlperës jashtë vendit dhe shkollimin e tij.

Dr. Gjëlpera ishte i biri i një tregtari në Petersburg. I ati i kishte ofruar atij një jetë të mirë dhe të pasur, por edhe ai ia kishte kthyer mirë atë duke mësuar dhe duke zgjeruar njohuritë e tij në lëmi të ndryshme. Nëpërmjet Dr. Gjëlperës shkrimtari, që në fakt paraqet edhe karakterin dhe idetë e tij, na jep edhe shembullin më të mirë se si duhet të jetë një shqiptar, patriot, atdhetar. Ai e përshkruan atë si një të ri serioz, që me punë dhe vullnet arrin shumë në jetën profesionale, por edhe patriot i cili njohuritë e tij donte t'i shfrytëzonte në të mirë dhe dobi të popullit të tij. Kishte njohuri të shumta, andaj edhe kur mbaroi gjimnazin nuk dinte se ç'të zgjidhte. Pas disa alternativave dhe për të kënaqur edhe të atin ai zgjodhi mjeksinë. Katër vite të fakultetit i mbaroi në Petersburg si një student i shkëlqyer dhe pastaj vazhdoi në Suedi, në fakultetin e Upsalasë. Kujdesej mirë për pamjen dhe shëndetin e tij pasi që gjithmonë mendonte se *“një mjek gjithmonë duhet të jetë i shëndoshë dhe i shëndetshëm, ..., dukja e tij duhet të jetë pasqyra e forcës dhe e shëndetit.”* (Konica, *Vepra*, 1993 :270). Studimet për mjeksi zgjatnin shumë, nëntë vite, mirëpo kjo për Dr. Gjëlperën nuk ishte ndonjë problem pasi që ai donte dituri dhe jo diplomë dhe ishte mjaft i zhvilluar që të kuptonte se dituria e vërtetë do kohë.

Përveç jetës shkollore të Dr. Gjëlperës, në këtë pjesë përshkruhet edhe ndërhyrja e dy vajzave në jetën e tij, Verës me të cilën kalonte kohën në Petersburg dhe Ingridën që e takoi në Suedi. Ishin dy femra që i dhanë momente të lumtura në dy mënyra të ndryshme dhe sikur nëpërmjet tyre shkrimtari don të gjejë dallimin në mes shpirtit rus dhe suedez.

Ngjarjet e luftës së vitit 1918 dhe epidemia “Espanjolle”, gjithashtu janë pjesë të rëndësishme që kanë ndikuar në jetën e Dr. Gjëlperës. Lufta e ndau një kohë të gjatë nga i ati, kurse epidemia ia morri krejtësisht atë bashkë me pasurinë që kishte arritur. Ai vuante nga ideja se si kishte kaluar i ati momentet e fundit të jetës, por edhe nga ideja se tash ishte krejtësisht i

vetëm dhe mungesën e familjes nuk mund t'ia përmbushte askush, madje as Ingrida dhe Vera. Tanimë ai mbeti vetëm dhe ngushëllim gjente vetëm duke kujtuar gjërat që kishte bërë me të atin. I vinte shumë keq se pse nuk kishte qenë me të në momentet e fundit të jetës. Kujtonte bisedat me të dhe se si ai vlerësonte çdo gjë të Shqipërisë, duke dashur që të ngjall tek i biri interes për vendlindjen. Edhe i ati ishte i vetëdijshëm se verërat e Francës nuk kanë të krahasuar, mirëpo gjithmonë i thoshte të birit se si verërat e Shqipërisë nuk ka.

Pas dy viteve, më 1920 Dr. Gjëlpera mbaroi studimet dhe morri kësulën e doktorit të mjeksisë në Universitetin e Upsalasë. Ai ishte i vetëdijshëm se kishte një profesion human dhe me shumë përgjegjësi dhe donte ta kryente detyrën e tij me ndërgjegje. Ai nuk donte të ndiqte shembujt e doktorëve katundi, që shërimin e gjenin në ilaçe, por donte të kishte *“një rol këshilltar ekspert, për të mësuar popullin, jo qysh të shërohet, po qysh të mos sëmuret.”* (Konica, *Vepra 2, 2001 :100*)

Edhapse kishte kompletuar njohuritë e tij si doktor dhe ishte i gatshëm për t'ia filluar punës, gjendej në një dilemë të madhe, se ku të fillonte veprimtarinë e tij. Për në Stokholm mund të fillonte menjëherë, mirëpo ajo që ai donte të bënte ishte kthimi në atdhe, e para për të ndjekur dëshirën e të atit, por edhe për të ndihmuar popullin e tij. Bindjen për tu kthyer në atdhe e forconte më tepër kur mendonte se edhe Gëtja dhe Sokrati, që ishin njerëz të dijtshëm dhe të mëdhenj, veprimtarinë e tyre nuk e ushtruan në vende të zhvilluara dhe ku mund të përparonin më shpejt, por qëndruan në vendet e tyre, dhe pse ai të mos shkonte në Shqipëri dhe të kontribuonte për shqiptarët. Ai mendonte se edhe në vendin tënd mund të bëhesh i madh, të kryesh një mision human dhe të ndihmosh njerëzit, por duke mos e ditur se do të përballej me një luftë të egër dhe të pamëshirshme. E dinte se do të has në një realitet krejtësisht të ndryshëm nga ai që ishte ritur dhe ngritur si personalitet, kishte dëgjuar shumë për vendin e tij, por nuk e kishte pritur se realiteti ishte edhe më i hidhur.

Babai i tij kishte një dëshirë që të hapte një spital në Shqipëri, por sipas Dr. Gjëlperës, nuk ishte i mjaftueshëm një spital kur të gjithë njerëzit ishin të sëmurë. Duke ndjekur parimin e tij që njerëzit duhet mësuar se si të mos sëmuren, ai vendosi që me ato para *“të organizoj një luftë sistematike për të stërvitur popullin në parimet themeltare të shëndetit e të rrojtjes dhe për të gatitur një brez të ri prej njerëzish të shëndoshë, të paqme, të shkafët, me trupe të hijshme dhe*

të forta, ku sëmundja të thyejë dhëmbët e saj, posa të kafshojë dhe trupin mundës ta lejë të pacënuar.” (Konica, Vepra 2, 2001 :101)

Se sa do të arrijë të realizojë qëllimin e tij edhe ai vetë nuk e dinte, por vendosi që para se të merrte edhe plaçkat, të shkonte njëherë në Shqipëri, të njihej me mentalitetin e popullit, rastet, rrethin, dhe po të ketë shpresë për punë, do kthehej për t`i mbledhë plaçkat.

Filloi udhëtimin për në Shqipëri, por para se të arrinte atje, qëndroi dy javë në Itali, në një ndër shtetet më të bukura, më të qytetëruara, me shumë histori dhe bukuri, parajsë e vërtetë. Por, pas asaj parajse ai do të hynte në një botë krejtësisht të ndryshme, dhe të kishte shkruar në këtë moment Konica pa druajtje fare do të thoshte “nga parajsa në ferr”.

2.2.2 Përshtypjet dhe përballja e Dr. Gjëlperës me realitetin shqiptar

Në pjesën e dytë ku Dr. Gjëlpera përballlet me realitetin shqiptar, kemi një përshkrim ku na paraqitet Konica i vërtetë, me kritikën e drejtpërdrejtë, me tallje dhe nënçmim të atyre njerëzve që i meritojnë. Në këtë rrugëtim Dr. Gjëlpera kishte rolin e hetuesit, sepse donte të shihte me sytë e tij realitetin dhe se a mund të vepronte në një rreth të tillë. Nëpërmjet Dr. Gjëlperës, takimeve të tij, bisedave dhe diskutimeve me njerëzit, ambienteve të ndryshme, ne njihemi me jetën e prapambetur dhe të mbyllur të shqiptarëve, mentalitetin e tyre, problemet, varfërinë, gjendjen shëndetësore, raportin në mes burrit dhe gruas në vitet 20, por edhe më pas.

Që në fillim Konica e përball Dr. Gjëlperën me realitetin e hidhur shqiptar. Me të dalë nga anija ai përballlet me *“me njerëz të zinj e të verdhë, të ngrysur, të mvrenjtur, të parrojtur, të pakrehur, probablisht të palarë, njerëz të mërëzitur nga bota dhe nga vetja e tyre.”* (Konica, *Vepra 2, 2001 :103*). Posa i pa këta njerëz mendoi se janë punëtorë të huaj që punojnë në Shqipëri, por e shqetësoi fakti kur kuptoi se janë shqiptarë. Përballja e dytë ishte me doganierët që hapnin dhe tollovinin plaçkat e udhëtarëve, gjë që nuk e kishte parë në asnjë vend tjetër dhe që e bën të mendojë se ç’kërkojnë vallë nëpër plaçka, *“apo në këtë vend të lumtur vallë, mos goditeshin me një taksë edhe brekët e udhëtarëve.”* (Konica, *Vepra 2, 2001 :104*)

Papastërtia e tyre vërehej në çdo gjë, por arriti kulmin kur morri i tyre ra mbi këmbishën e bardhë të doktorit. Konica në këtë situatë vazhdon talljen dhe nënçmimin e këtyre njerëzve duke bërë protagonistin e tij të merr morrin dhe t’ua kthejë prapa duke u thënë: *“Ky është malli juaj, merreni.”* (Konica, *Vepra 2, 2001 :104*)

Pasi morri valixhet dhe pagoi disa napolona, e morri një polic për ta dërguar tek komisar, pasi që duhej të tregonte qëllimin se pse kishte ardhur në Shqipëri. Që në momentin e parë kuptoi se pa ryshfet nuk i ndihmonte askush dhe në këtë mënyrë shpëtoi lehtë prej komisarit, i cili pastaj caktoi policin që ta dërgonte deri tek vendi ku duhej të nisej për në Tiranë. Polici, kuptohet pasi morri të holla, i ndihmoi sadopak se si të depërtojë tek njerëzit e duhur për të biseduar për qëllimin e tij, i dha disa këshilla se si të sillet, ku dhe kujt t’i drejtohet për ndihmë që të fillonte misionin e tij. Kur arritën tek automobili që duhet të hypte, vendet ishin zënë, mirëpo polici e zbriti njërin prej tyre duke i thënë se kishte ndonjë parregullsi në pasaportën e tij dhe e hypi

doktorin. Në këtë mënyrë shumë njerëz në Shqipëri shfrytëzojnë pozitën e tyre për të shkelur dhe nëpërkëmbur më të dobët.

Në atë kohë shqiptarët sundoheshin nga Kamorra, në krye të së cilës ishte ministri Salembosa. Nëpërmjet Salembosës, Konica ka paraqitur figurën e Ahmed Zogut dhe veprimet e tij negative në ngjarjet e kohës. Nëpërmjet disa ndërmjetësuesve Dr. Gjëlpera u takua me të. Ashtu si e kishte mësuar polici filloi t'i flasë Salembosës për princat e Evropës, veçanërisht për princin e Suedisë. Dr. Gjëlpera arriti ta bindë ministrin që ilaçi më i mire për shërimin e të gjitha sëmundjeve është helioterapia, shërimi me diell dhe kontrollimi i ushqimit duke ngrënë në mëngjes dhe darkë fruta. Salembosa duke menduar se ashtu vepronin edhe princat e Evropës u bind në të dhe i hodhi ilaçet që ja kishin dhënë doktorët e mëparshëm. Dr. Gjëlpera mendoi se vetëm me këto këshilla do të shpëtonte nga Salembosa, duke mos dhënë asgjë në këmbim. Por Salembosa i mësuar që gjithmonë të zhvatte diçka arriti që t'ia marrë orën dhe penën si kujtim.

Për të vëzhguar mënyrën e jetesës, për të nxënë shpirtin e popullit, kafenetë janë shkolla të vërteta. Edhe pse ishin vende të fëlliqura e të mërzitura, me plot tym dhe zhurmë, Dr. Gjëlpera vendosi që të shkonte. Pikërisht në këto vende të fëlliqura takoi edhe dy njerëz me pamje jo shumë të mirë dhe që fatkeqësisht ishin doktorë. Si mundet një doktor të ketë atë pamje, kur ai duhet të jetë shembull për të tjerët, këtë nuk e kuptonte Dr. Gjëlpera. Ata ishin Protagoras Dhalla dhe Dr. Emërllahu, dy mjekë gjoja të ditur, njëri progrek dhe njëri proturk. Ata filluan ti lavdëroheshin Dr. Gjëlperës duke treguar për njerëzit që i kishin shëruar me anë të ilaçeve. Dr. Gjëlpera ishte kundër ilaçeve dhe u mundua t'i bind ata se ilaçet nuk mund ta largojnë sëmundjen por vetëm ta fshehin atë, u tregoi për helioterapinë dhe për të ushqyerit me fruta por ata qeshnin dhe nuk besonin në dijet e tij.

Protagoras Dhalla dhe Dr. Emërllahu u habitën se pse Dr. Gjëlpera nuk vishte fanellë prej leshi. Sipas Dr. Gjëlperës fanella është e dëmshme për shëndetin pasi që pengon depërtimin e rrezeve të diellit. Meqë ata nuk besonin ai u tregoi një shembull të një plakut malësor të cilin e kishte takuar në një treg të Tiranës. Ai plak nuk kishte të veshur fanellë, por rrinte me gjoks jashtë, mirëpo ishte shumë i forte sa që mund të ecte 11 km në këmbë prej fshati në qytet dhe anasjelltas. U tregoi gjithashtu se helioterapia është zbuluar në Tiranë, nga një njeri që të gjithë e llogaritnin si të çmendur, Ali Bibiu. Ai i pari filloi shërimin me diell dhe për arsye se shëtiste lakuriq, të gjithë e shihnin me një sy tjetër, por, kjo histori për dy doktorët ishte marrëzi. Me

këtë, “autori sikur thekson përfundimisht se njeriu i lirë dhe i shëndoshë fizikisht dhe psiqikisht mund të zhvillohet më së miri në ambientin e vet, pra edhe në Tiranë, në Shqipëri.”²⁹

Dy doktorët mendonin se talleshin me Dr. Gjëlperën, duke mos e kuptuar se në atë mënyrë tregonin budallallëqet, por që për fat të keq kishin të bënë me jetë njerëzish. Përkundrazi ishte Dr. Gjëlpera ai i cili gjatë gjithë kohës tallej dhe i përqeshte ato, duke ua nxjerrë në pah mangësitë e tyre, jo vetëm nga mjekësia, por edhe në sfera tjera. Në këtë mision detyra e parë e Dr. Gjëlperës ishte që të bindte me argumente shkencore këta dy doktorë se mjekësia ka përparuar dhe bashkë me të edhe doktorët nëpër botë, kurse ata të dy kanë stagnuar dhe nuk kanë lëvizur drejt përparimit. Dija nuk është një proces që përfundon, ai gjithmonë ndryshon në të mirë të njerëzimit dhe detyra e çdo njeriu është që ta ndjek atë hap pas hapi, dhe jo si dy doktorët e Tiranës të cilët i ka shkelur rrota e historisë dhe kanë ndalur hapin.

Vendosi që të blejë një tokë në Shqipëri dhe të ndërtonte një shtëpi. Pëlqeu dy vende, që ishin njëra në pronë të Muhidin agait dhe tjetra Zylfekar agait. Nëpërmjet këtyre dy pronarëve, Dr. Gjëlpera u njoh edhe me shtresën më të prapambetur dhe më të prishur të shoqërisë. Zylfekar agai cilësohet me veshjen e tij gjysmëkombëtare dhe gjysmëfetare, njeri pasiv, pa ideale, e ruan pasurinë dhe me një fanatizëm të theksuar, vecanërisht ndaj gruas.

Ata të dy i kishin gratë e sëmura dhe kërkuan ndihmë nga Dr. Gjëlpera që t'i shëronte. Kur Dr. Gjëlpera i kërkoi Muhidin agait ta sillte gruan për ta kontrolluar ai u inatos, duke i thënë se doktorët tjerë nuk kanë vepruar kështu por vetëm i kanë dhënë ilaçe pa e kontrolluar dhe e kanë shëruar. Tani Dr. Gjëlpera u mësua me mentalitetin e shqiptarëve. Ai kuptoi se për tu marrë vesh me to duhej që edhe ai të binte në nivelin e tyre. Kur erdhi rratha të Zylfekar agai veptoi ndryshe. Ai filloi të tallet me to dhe kërkoi që ta kontrollonte vet Zylfekar agai sipas tij t'i jepte diagnozën për ta shëruar gruan e tij. Këtë tallje ata e morrën si të vërtetë dhe Dr. Gjëlpera u detyrua që me të vërtetë të kontrollonte burrin dhe të shëronte gruan. Ai ra në një trap të ngrehur me duart e veta. Po të mohonte fjalët e tij dhe të zbulonte ironinë, ata do të ofendoheshin dhe kushedi se ç'farë mund të ndodhte. Gruaja nuk qe me të vërtetë e sëmurë, por duke hyrë në shpirtin e shakasë së mjekut, kishte shfrytëzuar rastin për t'iu hakmarrë burrit për mundimet e përditshme të saj. Nëpërmjet këtyre njerëzve Dr. Gjëlpera mësoi për jetën e mbyllur dhe të

²⁹ Sabri Hamiti, “Letërsia modern shqipe”, Tiranë, 2009, f. 142

prapambetur të shqiptarëve të asaj kohe, për raportet në mes burrit dhe gruas, ku gjithmonë gruaja ishte e shtypur, e stërmunduar dhe se gjithmonë duhet të dëgjonte fjalën e burrit.

Përveç kafeneve, ku Dr. Gjëlpera mund të njihet me një shtresë njerëzish që i pëlqejnë ato vende të fëlliqura, pasiqë edhe punët i kishin të tilla, një vend tjetër për njohje kishte edhe pazarin. Por, në dallim nga e para, në pazar ai u njoh me shtresën e gjerë të popullit, njerëzit e shëndoshë dhe të fortë, të cilët vinin nga fshatrat e tyre për të shitur prodhimet, si pemë, perime, prodhime qumështi, pëlhura të punuara, etj. dhe pikërisht te kjo shtresë njerëzish ai e shihte shpëtimin.

Në pamjen e bukur të veshjeve popullore që janë ndër më të veçantat, ku kombinohej aq bukur e bardha dhe e zeza, gjallërinë e tyre dhe dëshirën për punë dhe jetë, ai shihte shpresën që nuk mund ta gjente në vende tjera. Aty ai u përball edhe me bukurinë e vërtetë të shqiptarëve, veçanërisht femrës shqiptare, veshjes së saj, lirisë që kishte për dallim nga gratë e qytetit. Vërejtje se edhe në këtë vend kishte njerëz të shëndoshë, duke parë gjoksin e burrave të katundit të rrezitur nga rrezet e diellit. Ishin pikërisht kjo shtresë e njerëzve që e bindën dhe e detyruan moralisht që ai të kthehej dhe të vepronte në vendin e tij, ishin pikërisht këta njerëz që ia kthyen shpresën dhe vullnetin për punë dhe përballja me to e bëri që të kuptonte se në këtë vend ka njerëz që e meritojnë shpëtimin nga ajo jetë e egër nën sundues të fëlliqur.

Dr. Gjëlpera çdo ditë zbulonte gjëra të reja për popullin e tij, të cilat i dukeshin sa të çuditshme aq edhe qesharake, sa të prapambetura aq edhe interesante. Edhe pse kishte shumë mangësi dhe ai duhej të punonte shumë për të plotësuar sado pak ato, ai përsëri nuk dorëzohej, pasiqë donte ti ndihmonte popullit të tij. Ai ishte i mendimit se “*shpirtat e fortë ndizen nga pengimet që i dalin përpara*” (Konica, Vepra, 1993:308), andaj vendosi t’i shkojë deri në fund misionit të tij. Kjo tregon edhe karakterin e fortë të Dr. Gjëlperës, që në të vërtetë është karakteri i vet Konicës, i cili deri në fund luftoi për çështjen shqiptare.

“*Dr. Gjëlpera zbulon rrënjët e dramës së Mamurrasit*”, edhe pse e papërfunduar, është dhe do mbetet ndër prozat më të realizuara të Konicës, ku njihemi me realitetin e hidhur dhe të prapambetur shqiptar të kohës. Në këtë vepër ai vë përballë konfliktin e ideve ballkanase dhe evropiane, dhe duke i njohur shumë mirë të dyja mentalitetet, e dinte se puna e Dr. Gjëlperës nuk do të ishte e lehtë, ashtu si ishte e vështirë edhe çdo perpjekje e tij për të ngritur popullin shqiptarë para opinionit evropian. Por çdoherë duhet theksuar se idetë e Konicës gjithmonë kanë

qenë te hapura, te përparuara, veçanërisht ne përballje me një mentalitet të ulët të shqiptarëve, në krahasim me menyrën e jetës dhe të menduarit të tij.

2.3 “Shqipëria si m`u duk”

Proza “*Shqipëria si m`u duk*”, u botua më 1929, në gazetën Dielli. Kjo prozë është e shkruar në formë esesh dhe ndahet në pesë pjesë: Dukja e përgjithshme e vendit, Mbreti, Ekspertët, “Robotët” ose Njerëzit - Makina dhe Levantinët.

Që në titull kuptojmë se shkrimin Konica e ka shkruar pas një vizite që i bën Shqipërisë më 1928, nga e cila largohet i pakënaqur. Kjo prozë mund të shikohet si një udhëpërshkrim i Konicës në Shqipëri, në të cilin përfshihen përshkrime ambientesh, situatash, njerëzish të parë nga këndvështrimi i tij. Në dy esetë e para bëhet përshkrimi i Shqipërisë dhe ndryshimet që ka pësuar ajo nën udhëheqjen e Mbretit Zog, kurse në tri esetë e fundit përshkruhen tri kategoritë e njerëzve të cilët e ngadalësuan zhvillimin dhe përparimin e Shqipërisë, me veprimet dhe sjelljet e tyre turpëruese dhe qesharake.

Proza “*Shqipëria si m`u duk*” edhpse e papërfunduar ajo arrin të zë vendin e saj të merituar në veprimtarinë e Konicës, por edhe në letërsinë shqipe.

Nëpërmjet kësaj proze Konica arrin të shfaq fytyrën e vërtetë të disa njerëzve të cilët shfrytëzojnë pozitën e tyre për realizimin e qëllimeve vetjake. Për sa i përket mënyrës së përshkrimit në dy esetë e para Konica nuk është ai që e njohim nëpërmjet shkrimeve të tjera. Ai jep një përshkrim të udhëtimit, mikpritjeve, takimeve dhe paraqet ndryshimet pozitive që kanë ndodhur pas gjashtëmbëdhjetë viteve. “Në përgjithësi për këto tregohet i përmbajtur, më shumë konstaton, por nuk u shmanget dot emocioneve që i ngjall fakti se ndodhet tani në një Shqipëri që qeveriset nga një shtet shqiptar.”³⁰ Për këtë na bën që pak edhe të dyshojmë. Mirëpo me të lexuar tri esetë e fundit na shfaqet Konica i vërtetë dhe kritikues. Me përshkrimet që bën në këto ese ai i hedh poshtë të gjitha që thotë në dy esetë e para. Kur ai bën shkrime kritike të ashpra “për shtresat kryesore të shoqërisë, madje edhe për protagonistët e organizimit të saj, përnjëmend del i përmbysur himni i tij për Mbretin Zog, sepse ky në fund të fundit është në kreun e piramidës së pushtetit në Shqipëri.”³¹ Tek e fundit ai ishte udhëheqës shteti dhe fjala e tij respektohej, andaj si mund të mbante në punë njerëz të kategorive për të cilët Konica shënon në tri esetë në vazhdim.

³⁰ Nasho Jorgaqi, “Estetika e fjalës shqipe, studime, artikuj, ese”, Onufri, Elbasan, 1996, f. 20

³¹ Sabri Hamiti, “Letërsia modern shqipe”, Tiranë, 2009, f. 150

Pa marrë parasysh se Konica i ka shprehur idetë e tij, në mënyrë alegorike apo me ironi, përsëri mesazhet arrijnë deri tek lexuesi dhe kjo vepër duhet të lexohet, rilexohet dhe përpunohet pasi që është më aktuale se kurdoherë.

2.3.1 Dukja e përgjithshme e vendit

Edhe pse gjërat dallojnë nga ëndrra në zhgënjendër, përsëri diçka mund të realizohet nga ajo, mirëpo Konica pas një ëndrre të këndshme, nga e cila nuk donte të zgjohej, kaloi në një zgjim të tmershëm, të papëlqyer për të. Si duket ai kishte filluar t'iu besojë edhe vet rrëfimeve lavdëruese për Shqipërinë dhe shqiptarët që ua kishte treguar të huajve. Dëshira e tij e madhe për një Shqipëri të përparuar, të zhvilluar, të lulëzuar, me njerëz të ngritur dhe të shkolluar që luftojnë për të mirën e atdheut, të denjë që ta mbanë në këmbë të sigurt atë, të bën që të futesh në një ëndërr të përhershme, të përzetshme. Mirëpo gjendja në të cilën ishte Shqipëria dhe njerëzit që e udhëhiqnin atë të bënin që të mos të të zërë gjumi me ditë të tëra dhe të mos shohësh ëndrra fare.

Pikërisht në këtë mënyrë, zgjimin nga një ëndërr e bukur tek e cila nuk mund të kthehesh dot, Konica e fillon esenë e parë të veprës “Shqipëria si m'u duk”.

“Njeriu që e shkon kohën me ëndrra të pëlqyera ka frikë të zgjohet. Dëshira që vendi të lulëzojë të bën pak nga pak të ëndërrosh se lulëzon, dhe largimi i gjatë të këllet ca më thellë në gjumë dhe ta shpie shpirtin dhe mendjen në një botë të bukur, e cila s'ka trup dhe s'ndodhet gjëkund, veçse në tru të ëndërronjësit. Po le të marrë fund gjumi dhe menjëherë e sheh veten të rrethuar me gjëra të shëmtuara. Të do zemëra të futesh përsëri në gjumë e të kthehesh në botën e lulëzuar nga e cila sapo dole: po më kot! Një ëndërr e zhdukur nuk përsëritet.” (Konica, Vepra, 1993 :224)

Konica kishte qenë në Shqipëri më 1913, ku kishte qëndruar disa muaj. Nuk kishte qenë i mirëpritur, madje u largua pasi morri një letër që të largohet, se Shqipëria s'kishte nevojë për njerëz si ai. Gjashtëmbëdhjetë vjet nuk ishte kthyer në atdhe, edhe pse nga larg gjithmonë kishte kontribuar në mënyra të ndryshme, që vendi i tij i vogël të mos ngelet pas dhe të shkojë drejt përparimit. Pas gjashtëmbëdhjetë viteve vendos që të kthehet, me shpresë se kishte ndryshuar diçka në të mirë të Shqipërisë, edhe pse dëshpërimi i tij filloi që në anije, pa hyrë ende në Durrës.

Zhgënjimi i tij pas kësaj vizite në Shqipëri shihet që në fillim të prozës, kur ai shkruan: *“Shqipëria – një vend i bekuar me një mijë bukurira, po i shkelur nga një turmë, e cila ushqen një farë urrejtjeje kundër bukurisë”*. (Konica, Vepra 2, 2001 :34). Një mllef të tillë ai e nxjerr kur nuk sheh kullat e Kohës së Mesme që gjendeshin në Durrës dhe dukeshin që nga larg.

Konica është një njeri që i shpreh pakënaqësitë e tij menjëherë, kritikon drejtpërdrejt dhe pa asnjë druajtje, mirëpo nga ana tjetër ai i gëzohet edhe të mirave dhe përparimeve dhe nuk le pa përmendur edhe ato. Derisa ende pa zbritur nga anija ai shprehet i pakënaqur kur pa kullat e zhdukura, pasi zbriti nga anija u habit nga mirëpritja e njerëzve, pamja dhe veshja e ushtarëve të detit dhe policëve dhe mbi të gjitha edhe binte shi punëtorët vazhdonin punën e tyre, që tregonin një shenjë gjallërie dhe jete. I shihte këta si shenja të mira, shenja përparimi në Shqipëri, që nuk i kishte hasur në vizitën e fundit nga e cila ishte larguar i dëshpëruar plotësisht dhe pa asnjë shpresë.

Duke vazhduar rrugën drejt Tiranës, Konica bindet edhe më shumë se shqiptarët me të vërtetë e urejnë bukurinë. Përveç kullave të Durësit që ishin zhdukur, rrugës për në Tiranë priste të shihte pyllin e bukur nga i cili dëgjohej një muzikë e këndshme e zogjve, mirëpo edhe atë nuk e gjeti dhe më e keqja shumë pak njerëz kishte që e mbanin mend atë. Ai pyll që për Konicën ishte shumë i rëndësishëm dhe i ngjallte shumë ndjenja nga e kaluara, jo që ishte zhdukur por edhe ishte harruar, pra shqiptarët kurrë nuk e paskan vërejtur bukurinë e saj. Ndoshta malli për vendlindjen të bën që të shikosh dhe të vlerësosh më shumë gjërat dhe të lidhesh më fortë për to, derisa për vendasit janë gjëra të zakonshme dhe të parëndësishme. Jo më kot Konica thotë: *"Duhet të jesh jashtë Shqipërisë, e të jesh larg, për të kuptuar se ç'forcë e ç'bukuri të ëmbël ka për veshët kjo fjalë: Shqipëri!"* (Konica, Vepra 1, 2001 :103).

Në hyrje të Tiranës priste të shihte plepat e gjatë dhe brenda në qytet shtëpitë e fshehura mes lulesh dhe pemësh, mirëpo këto pamje mund vetëm t'i lexonte në veprat e tij të mëparshme, pasi që nuk mund t'i shijonte më me sy. Asgjë nuk ishte si më parë sa i përket pamjes së Shqipërisë dhe Konica u bë gati për çdo zhdukje bukurie.

Në njërën anë u dëshpërua për shkatërrimin e pamjes së vendit, mirëpo në anën tjetër ishte i lumtur pasi që shihte njerëz që punojnë, rregull dhe qetësi, rrugë të mira dhe tregti. U befasua nga mikpritja që iu bë dhe pa se fisnikëria, një nga vyrtytet e vjetra të kombit shqiptar, ishte ende gjallë.

Të gjitha meritat për këta ndryshime në përparim të Shqipërisë ai ia jep mbretit Zog që udhëhiqte në mënyrë të shkëlqyer vendin dhe e meritonte kurorën e mbretit.

2.3.2 Mbreti

Marrëdhëniet ndërmjet Konicës dhe mbretit Zog nuk kanë qenë çdoherë stabile, ndonjëherë kishin marrëdhënie të mira, ndonjëherë ata përkeqësoheshin.

Disa herë ka pasur kundërshtime mendimesh në mes tyre dhe këtë Konica e ka shprehur në disa shkrime të tij, mirëpo në disa të tjera ai përsëri e vlerëson dhe ka respekt për të, pasi që tek e fundit ai ishte udhëheqës i shtetit dhe me ngritjen e emrit të tij mendonte se ngre më lart edhe Shqipërinë. Ai paraqet shumë të madhërisme dhe hyjnore figurën e mbretit tek eseja e dytë e prozës “Shqipëria si m’u duk”. Në këtë ese ai përshkruan takimin me mbretin dhe mikpritjen. Vlerëson veçanërisht faktin se ai e priti me teshat e rrugës, që tregon modesti nga ana e tij. Modestinë e tij ai e sheh edhe në veshjen e tij, i cili kishte hequr kostumin me shkëlqim dhe kishte veshur një uniformë që nuk binte në sy. Gjithashtu edhe pamja e pallatit jo me shumë ngarkesa tregon se ai nuk i kushton shumë rëndësi rrethit të tij, por merret me çështjet dhe problemet e atdheut.

Sipas Konicës në këtë ese mbreti e kishte marrë punën me shumë seriozitet, madje kurorën nuk e shihte si zbukurim por si një barrë që ta lulëzojë kombin shqiptar. Mirëpo kulmin e mbilavdërimeve të tij e arrin kur e krahason me Skënderbeun. Ai e sheh fatlum popullin që Ahmed Zogu iu gjend për mbret.

Meritat për çdo përmirësim në Shqipëri ai ia jep mbretit, mirëpo edhe për të metat dhe zhvillimet e ngadalshme në vend nuk e akuzonte mbretin, por njerëz të tjerë të cilët pengonin që vendi të zhvillohet dhe të përparojë më shpejtë. Pikërisht për këta njerëz ai flet në tre esetë në vazhdim.

Këtë përshtypje fitojmë kur për herë të parë lexojmë esenë, mirëpo nga ana tjetër kur analizojmë karakterin e Konicës dhe mënyrën kritike të shkrimeve të tij na bën që pak edhe të dyshojmë. Mos ndoshta Konica këtë e ka shkruar në mënyrë ironike dhe qëllimi i tij ishte të jepte anën tjetër të mbretit, apo në atë kohë që ka shkruar esenë marrëdhëniet e tyre ishin të mira dhe ai paraqet përshtypjet e tij të rastit. *“Ndoshta, me zor të madh ka gëlltitur të vërtetën, që s’mund të mos e dinte i mprehti, i zgjuari, perëndimori intelektual me shpirt kritik. Ndoshta, ka nënqeshur, duke menduar: më mirë diplomat në shërbim të Mbretit, se sa i arratisur, emigrant pa atdhe; të paditurit që janë të shumtë, mund t’i çmojnë zgjuarsitë e mia; do të ketë që do të më*

lavdërojnë, që po ia hedh edhe Mbretit, edhe atyre, se do të derdhet shumë ujë në lumin e jetës dhe njëherë, ndoshta do t'i kem gjithë mundësitë të them të vërtetën.”³²

Konica ishte person i cili për çdo veprim të marrë për Shqipërinë nëpërmjet shkrimeve jepte përshtypjen dhe mendimet e tij. Nëse në disa shkrime, në një moment të caktuar kur merrej ndonjë vendim politik në favor të Shqipërisë mund të lavdëronte Ahmed Zogun, në një moment tjetër e shante atë. Ai shihte vetëm përparësitë dhe dobësitë e Shqipërisë dhe protagonistë qoftë të mirë apo të këqinj, bëheshin ata që vepronin për momentin. Derisa në dy pjesët e para lavdëron Ahmed Zogun kur sheh njerëzit duke punuar, rregull dhe qetësi, rrugë të mira dhe tregti, në pjesët tjera të kësaj proze nxjerr kthetrat e tij prej kritiku, duke përdorur dy elementet kryesore, ironinë dhe sarkazmën dhe thumbon gjithsecilin që mundohet të keqpërdor pozitën e tij për qëllimet e tij vetjake.

Konicën e vërtetë, Konicën kritikues, Konicën që e njohim nga shumica e shkrimeve të tij, do ta shohim në tri esetë në vazhdim, ku ai i përshkruan pengesat e zhvillimit të Shqipërisë.

³² Alfred Uçi, “Pesë të mëdhenjtë e letërsisë shqipe në opticën e një rileximi”, Vatra, Shkup 2003, f. 105

2.3.3 Ekspertët

Duke lexuar vetëm titullin, pa mos hyrë ende në brendi fitojmë përshtypjen se bëhet një përshkrim i njerëzve më të dijtur, më të përparuar, njerëzve pa asnjë mangësi dhe që janë të denjë ta mbajnë mbi shpinë titullin “ekspert”. Mirëpo me të lexuar esenë vërejmë se është krejtësisht e kundërta. Me termin “ekspert”, Konica në mënyrë alegorike shkruan për njërën ndër shtresat më turpëruese të Shqipërisë, shkruan për ata që mendojnë se i dinë të gjitha dhe nuk dinë asgjë, shkruan për ata që kanë dalë nga skutat më të prapambetura të vendit për të fshirë baltën e opingave nëpër tepihat e ministrive të ndryshme.

Në këtë pjesë Konica përshkruan këtë shtresë njerëzish të cilët me veprimet dhe shkrimet e tyre e dëmtojnë dhe e turpërojnë shumë Shqipërinë, jo vetëm në mes atyre shqiptarëve të paktë që kuptojnë veprimet e tyre të dëmshme, por edhe para të huajve. Ata nuk mjaftohen që bisedat e tyre të mbeten vetëm brenda kafeneve të tyre të flliqura, por flasin nëpër vende ku zëri i tyre dëgjohet shumë larg dhe dëmton vendin.

Mirëpo këta njerëz të paditur që i kanë marrë në dorë ministrinë e ndryshme dhe udhëheqin shtetin duhet të kenë kujdes së ç'bëjnë, sepse gabimet janë të rrezikshme për Shqipërinë. *“Shqipëria ndonëse është vënt i Afrikës nga shkalla e qytetërisë, ndodhet në Evropë dhe është në provë e sipër nënë vëzhgimin e Fuqive të Mëdha. Evropa deshi vetëm t'i japë Shqipërisë një rast që të provojë se është e zonja të formojë një shtet”*.³³ Andaj nuk ka vend për gabime.

Për ata që si njohin këtë shtresë njerëzish, për t'i kuptuar më mirë qëllimet e tyre, Konica jep edhe disa shembuj ku shfaqen budallallëqet e tyre.

E fillon me atë ku një prej tyre i shkruan një letër presidentit të Shteteve të Bashkuara në frengjisht, duke iu drejtuar me Kryetar i Republikës. Si duket ai nuk e kishte marrë vesh se Shtetet e Bashkuara nuk janë një republik, por janë një bashkim republikash.

³³ Faik Konica, *Vepra 3*, Dudaj, Tiranë, 2001, f. 244

Një i dijtshëm tjetër prej tyre në një artikull kishte shkruar se më “1639 ushtria e Perandorisë Austro-Hungareze zbriti gjer në Shkup”, në një kohë kur nuk ekzistonte një Perandori Austro-Hungareze.

Një i tretë nxorri një teori se “Greqia e vjetër u prish dhe humbi lirinë e saj nga shkakut e bolshevizmës”, derisa historianë të ndryshëm mbrojnë teorinë se Greqia e humbi lirinë e saj dhe ra në duart e Romanëve, për dy arsye: ndarja e vendit në një shumicë shtetesh të vogla që hareshin në mes tyre për të dobësuar njëri tjetrin dhe ritja pa masë e fuqisë së Romës.

Kulmin e nënçmimit të tyre Konica e arrin me një shembull, ku një grup ekspertësh ngrihen për të kurorëzuar mbretin e Shqipërisë, duke mos e ditur se kurorëzimi është shenjtërim dhe ai nuk mund të bëhet në një shtet si Shqipëria ku ka disa fe dhe asnjë zyrtare.

Duke i parë këta shembuj nënçmues që na shfaq Konica, pyesim veten se si mund të përparojë Shqipëria derisa mban në brendi të saj njerëz të këtillë të cilët në vend që të ndihmojnë atë, edhe më tepër e poshtërojnë dhe e turpërojnë para të tjerëve. Andaj lirisht këta mund t'i quajmë armiq të popullit të cilët duhet luftuar që me çdo kusht të lëshojnë fronet dhe të kthehen andej nga kishin ardhur.

2.3.4 “Robotët”, ose Njerëzit – Makina

Ekspertët ishin një shtresë njerëzish që ngadalësonin zhvillimin e vendit dhe përparimin e tij, mirëpo ata nuk ishin të vetmit, pasi që ekzistonin edhe kategori tjera të ngjashëm me to, madje edhe më të rrezikshëm. Një kategori e tillë është quajtur nga Konica kategoria e “Robotëve” apo “Njerëzve Makina”. Të jesh robot apo makinë do të thotë të punosh ashtu si të kanë kurdisur të tjerët, të bësh ato lëvizje dhe veprime që t’i kanë caktuar të bësh, të bësh zhurmë dhe të mos skuqesh. Në këtë kategori ai përfshin nëpunësit e shtetit. Këta janë njerëz që karakterizohen:” me të mosardhurit keq, të moskuptuarit, për mungesë të ndjenjës së përgjegjësisë, janë njerëz që prodhojnë sa më shumë rregulla e ligje, e mandej prodhohen e shumohen vetë nga këto rregulla, bëhen rob të tyre edhe pse nuk i zbatojnë kurrë.”³⁴

Konica është një kundërshtar i pamëshirshëm për këta njerëz dhe do që t’i ç’maskojë dhe nënçmojë duke dhënë shembuj të ndryshëm për budallallëqet e tyre. Sipas Konicës ata ishin njerëz të cilëve iu vinte më lehtë të shkruajnë letra, të harxhojnë pulla dhe kohë, për të njoftuar diçka përfaqësuesit jashtë vendit, edhe kur ata ishin brenda Shqipërisë dhe gjithçka mund t’i thonin drejtpërdrejt dhe në sy. Ata ishin njerëz të cilët nuk dinin të gjejnë zgjidhje për një problem të ri, përveç atyre punëve që ishin mësuar ti kryenin zakonisht dhe ishin të kurdisur. Ata ishin njerëz të papërgjegjshëm të cilët bënin marrëveshje dhe nënshkruanin kontrata me popuj tjerë dhe kur vinte puna ta realizonin marrëveshjen e humbnin kopjen e kontratës. Dhe bëhet pyetja, se pse njerëz të këtillë duhet të jenë të punësuar dhe të paguhet çdo muaj, kur punën e tyre madje pa gabime fare mund ta kryejnë makina dhe robotë të vërtetë?

Konica i klasifikon robotët apo njerëzit – makina si një grup njerëzish qesharak, të padobishëm dhe të kushtueshëm, të cilët ia pinë gjakun Shqipërisë dhe i thajnë burimet e jetës. Shqipëria që të zhvillohet dhe të ec përpara nuk ka nevojë për njerëz të këtillë, që kinse veprojnë vetëm me rregulla, asaj i duhen njerëz me personalitet të vërtetë, karakter të fuqishëm, punëtorë të denjë, por mbi të gjitha njerëz që dinë se ç’është atdheu, e vlerësojnë dhe dashurojnë atë. Me këto shkrime Konica do që t’i prekë në sedër këta njerëz, ndoshta do të pendohen dhe do të dalin nga robotizmi që i kishte mbërthyer, por njëkohësisht iu çon edhe një porosi ministrave që

³⁴ Sabri Hamiti, “Letërsia modern shqipe”, Tiranë, 2009, f. 151

gjinden mbi këta nëpunës, se punët nuk janë duke ecur si duhet, andaj duhet të ndryshojnë mënyrën e udhëheqjes për të ndryshuar edhe gjendja në të cilën ishte katandisur vendi.

2.3.5 Levantinët

Përveç ekspertëve dhe robotëve apo njerëzve makina, në kategorinë turpëruese të Shqipërisë me të cilët merret Konica në esenë e fundit të prozës, hyjnë edhe levantinët apo “Njerëzit e çkombëzuar”.

Shqiptarët janë komb i lashtë dhe ata dallohen për kulturën, zakonet, veshjen dhe mbi të gjitha gjuhën e lashtë dhe të bukur. Për këto karakteristika janë të vetëdijshëm shumica e shqiptarëve dhe krenohen me to, madje vlerësime për to kanë marrë edhe nga shumë të huaj. Mirëpo, Shqipëria mban në gjirin e saj edhe një grup njerëzish që injoronin gjithçka shqiptare dhe vlerësonin të huajat. Çdokush që del prej vetes duke u munduar t'i imitojë të tjerët dhe përqesh shoqërinë e tij, gjithmonë në fund do të del i turpëruar dhe qesharak. Njerëzit e këtillë Konica i quan Levantinë ose njerëz të çkombëzuar, dhe prej tyre ai frikësohej më shumë, pasi që duke futur elemente të huaja në kulturën e tyre, mund të tërheqin pas vetes edhe të tjerë dhe në këtë mënyrë do të shkombëtarizojnë kombin.

Levantinët janë njerëz të cilët injorojnë gjithçka të vjetër duke u munduar të përparojnë, mirëpo jo me punë dhe përpjekje, por me imitim të gjërave të padobishme. Këta përbëjnë atë kategori njerëzish që dallohen për nga e folura, ecja, veshja, era që bien, pamja e shtëpive, etj. Për ta gjuha shqipe është e dobët andaj mundohen të flasin gjuhë të huaja. Ata ndjejnë një farë urrejtjeje për veshjet kombëtare. Mendojnë se vetëm me kapello dhe me frak do të tregohen të qytetëruar, por nuk e kuptojnë se me atë veshje vetëm do të turpërohen para të huajve. Derisa të huajt i veshin ata në mbrëmje, levantinët tanë nuk i nxjerrin tërë ditën. Në vend që të preferojnë veshjet kombëtare shqiptare, që janë vlerësuar dhe janë marrë si shembuj nga të huajt, levantinët tanë i injorojnë.

Levantinët marrin si shembuj çdo gjë të huaj qoftë ajo edhe e shëmtuar, vetëm të duken ndryshe. Konica për të nënçmuar shijet e tyre të këqija jep një shembull se si kur një levantini iu dha rasti të shtrojë sallonet dhe zyrat e një Përfaqësie shqiptare me rëndësi, ai pa u ndrojtur fare shkoi dhe kopjoi një shtëpi publike të Parisit. Sipas tij ajo ishte pasqyrë e elegancës dhe mjeshtresë së zbukurimit.

Kjo kategori turpëruese e popullit shqiptar, me veprimet e tyre dalin qesharak para shqiptarëve por edhe të huajve, por më e keqja është se edhe mundohen t'i nënçmojnë bashkëatdhetarët duke i quajtur me emra të ndryshëm, si *indigjen ose native*. Ata e ndjejnë veten më të privilegjuar, duke mos e kuptuar se janë vetëm një sëmundje që është shfaqur në Shqipëri. Pikërisht prejardhjen e kësaj sëmundje donte të gjente Konica. Sipas tij kjo sëmundje e kishte prejardhjen prej Stambolli.

Për të përparuar dhe për të ecur përpara mund edhe të justifikohet imitimi, mirëpo duhet edhe të kemi parasysh se kë dhe ç'farë imitojmë. Levantinët sipas Konicës janë imitues të berberëve të Stambollit. Ai jo që kishte diçka kundër berberëve, madje ndjente një respekt të veçantë për to, veçanërisht për berberin e tij që e kishte pasur vite me rradhë, berber Hysenin. Mirëpo levantinët në vend që të kenë për heronj ndonjë njeri të mendjes, intelektual, ata ndjekin shembullin e një berberi të Stambollit vetëm se në dyqanin e tij vjen erë e mirë.

Ata kanë parë vetëm gjëra sipërfaqësore, psh. si të vishesh ose si t'iu vijë erë e mirë dhe nuk kanë depërtuar në vlerat e vërteta që kanë të bëjnë me kulturën dhe qytetërimin me të cilat mund të ecish para. Më e keqja është pse në këtë kategori nuk hyjnë vetëm ata që kishin shkelur në Stamboll, por këtë sëmundje ua ngjiten edhe të tjerëve dhe numri i tyre u shtua. Ky shtim i tyre shton edhe frikën të Konica, pasi që me shtimin e tyre humbin vlerat e vërteta të popullit.

Konica ishte kundër elementeve të huaja në kulturën, letërsinë, gjuhën, historinë e Shqipërisë, veçanërisht kur bëhet fjalë për pushtuesit të cilët lanë gjurmët e veta. Ai mendon se pa u pastruar mbeturinat e të huajve nuk mund të shkruajmë historinë e popullit tonë. Andaj mundohet që të pastrojë gjuhën, kulturën, letërsinë, historinë nga këto ndikime, edhe pse në këtë drejtim kishte shumë pengesa, kur në mes të shqiptarëve ekzistonin njerëz të tillë si levantinët. Nuk është kundër asaj që të frymëzohemi nga vendet e tjera, veçanërisht vendet e zhvilluara evropiane, por të ecim në hapat e tyre jo duke i kopjuar apo imituar, por duke u ranguar me to nëpërmjet origjinale dhe të bukurës që padyshim popullit tonë nuk i mungon.

2.4 Galeria e personazhëve në prozën e gjatë të Faik Konicës

I shtyrë gjithmonë drejt një qëllimi për të mirën e Shqipërisë dhe shqiptarëve, në veprat e Konicës pasqyrohen ngjarje të vërteta, realiteti i shqiptarëve qoftë ai i hidhur për të vetëdijësuar ato si popull, apo duke shfaqur vetitë dhe vrytytet e mira të tyre dhe për ti prezantuar si të tillë në botën e madhe evropiane. Duke shfaqur një realitet dhe jo trillim edhe shumica e personazhëve të tij janë të vërtetë, qeveritarë e pushtetarë, doktorë e fshatarë, njerëz të shtresave të ndryshme, që bartin emrat e vërtetë apo të përshtatur nga roli që luajnë.

Atë realitet që Konica e pasqyron në veprat e tij, është edhe frymëzimi i tij, synimi i tij për të arritur drejt qëllimit final. Meqë pasqyron një të vërtetë dhe frymëzohet prej saj do të thotë se edhe ai vetë është i zhytur brenda saj, andaj jo më kot në të gjitha shkrimet e tij në njërin nga personazhët gjejmë Faikun, idetë e tij, përpjekjet e tij, qëllimet e tij, të cilat jo gjithmonë triumfojnë.

Personazhët e veprave të Konicës janë të shumtë dhe u takojna shtresave të ndryshme shoqërore, duke filluar nga qeveritarë me poste të larta e deri tek shtresat më të ulëta të popullit. Disa nga personazhët më të rëndësishëm në prozën e gjatë të Konicës janë: Zullutë, Denizullu-Serpe, Zgjebo, Plugu – tek proza "Katër prralla nga Zullulandi"; Dr. Gjëlpera, i ati, ministri Salembosa, Protagoras Dhalla dhe Dr. Emërllahu, Muhidin agai, Zulfikar agai, populli – proza "Dr. Gjëlpera zbulon rrënjët e dramës së Mamurasit"; Ahmet Zogu, ekspertët, robotët, levantinët – tek proza "Shqipëria si mu duk".

"Katër prralla nga Zullulandi":

- Zullutë, janë një popull i prapambetur që jetojnë në një vend të Afrikës. Në fakt zullu është vetëm një emër imagjinar, pasi që nëpërmjet tyre Konica ka për qëllim të shpreh realitetin e vetë shqiptarëve si njerëz të prapambetur dhe të paqytetëruar, të cilët në vend që të shkollohen, të punojnë dhe të përpiqen vetë për të arritur në jetë, fatin e tyre e lënë në dorë të njerëzve që në fakt janë më të paditur se edhe ato vetë.

- Denizullu-Serpe, është i përzgjedhuri i zulluve si përfaqësues i tyre në Paris, për lirinë e Zullulandit. Nuk ishte një njeri i formuar dhe me shkollë, por vetëm se kishte mësuar disa fjalë

angleze dhe frënge duke punuar si shërbetor në Sudan u përzgjedh nga bashkëvendasit. Denizullu-Serpe në Paris shfrytëzohej nga diplomatët tjerë për zbavitje. Kur donin që të çlodheshin nga punët e përditshme dhe të lodhshme thirrnin atë dhe talleshin, dhe ai me pafajësinë e tij dhe me nivelin e ulët të shkollimit nuk arrinte të kuptonte qëllimet e tyre. Nga Parisi ai si lodër tallëse u bë edhe në Londër, veçanërisht me letërkëmbimet që bënte. Nëpërmjet tij Konica tallet dhe njëkohësisht kritikon diplomatët shqiptarë të pashkolluar të cilët nuk zgjidhen në bazë të njohurive dhe aftësive për tu bërë përfaqësues të denjë të një vendi, por duke u mbështetur në interesa vetiake.

- Zgjebo, nga vetë emri kuptohet se kemi të bëjmë me një personazh të nivelit të Denizollut. Ishte i pashkolluar por meqë kishte mësuar pak italisht duke punuar në një hotel të Palermos, u zgjedh nga populli për të shkruar një letër për mbretin e Abisinisë.

- Plugu, që në fakt ishte vetë Konica ishte stërvitur në kolegjin e Cape-Town, një pesëdhjetë vjeçar i cili e quante veten student, pasi që njerëzit e ditur asnjëherë nuk e ndjejnë veten të përkryer, gjithmonë duke kërkuar më shumë. Ai ishte krijuesi i vërtetë i lëvizjes kombëtare në Zulluland. Derisa ishte në Evropë ndeshej me mendimet që të huajt kishin për Zullulandin dhe zullutë dhe kjo aspak nuk i vinte mirë dhe e lëndonte. Që i ri kishte vendosur të punonte që të bënte Zullulandin një vend të lirë, të bashkuar, të qytetëruar dhe me nder. Nëpërmjet këtij njeriu Konica shpreh idetë dhe mendimet e tij, përpjekjet dhe dëshirat e tij, të cilat nuk ishin shumë lehtë të realizueshme, kur fjala ishte të kundërshtonte turmën. Mirëpo pa provuar nuk arrihet asgjë, ndoshta veprimet dhe fjalët e tij do të bien në vesh të duhur dhe do zënë vend. Konica nëpërmjet Plugut donte tu tregonte se për të arritur lirinë duhet të luftonin, madje edhe me një prijës që t'i udhëheqë, por ata jo vetëm që nuk kishin gjetur mënyrën e duhur por nuk kishin gjetur edhe udhëheqësin e duhur. Plugu duke mos pasur zgjidhje dhe mundësi për të vepruar dhe ndihmuar vendin e tij, i dëshpëruar vendos të largohet duke menduar të kontribuojë nga larg, ashtu si vetë Konica që mundësinë për ndryshim e shihte vetëm larg Shqipërisë, pranë vendeve më të forta evropiane, por me synim drejt saj.

"Dr. Gjëlpëra zbulon rrënjët e dramës së Mamurasit":

- Dr. Gjëlpëra në fakt është vetë Faik Konica. Ai është personazhi nëpërmjet të cilit Konica shpreh idetë, qëndrimet, këndvështrimet, kulturën, mentalitetin, qëllimet e veta. Derisa ai

u mundua që të kontribonte për shqiptarët dhe vendin e tij nëpërmjet penës dhe perpjekjeve politike si diplomat, Dr. Gjëlpërës i jep një kahje krejt tjetër por drejt të njëjtit qëllim. Dr. Gjëlpëra na paraqitet si mjek, qëllimi i të cilit ishte që para se të lehtësonte dhimbjet e njerëzve dhe t'i shëronte ato, t'u shëronte trurin dhe mënyrën e të menduarit, që të mbrojnë veten të mos sëmuren, jo vetëm nga sëmundjet trupore, por edhe nga ato psikologjike që ua shkaktonin njerëzit me idetë prapanike që kishin. U diplomua jashtë vendit, morri njohuri të shumta, kishte mundësi të mëdha punësimi jashtë, por vendosi që të kthehej tek vendi i tij i mjerë dhe të mundohej për ndryshim. Edhe këtu e gjejmë Konicën i cili edhe pse u bë i njohur jashtë me shkrimet dhe përpjekjet e tij, edhe pse mund të arrinte shumë dhe të ngjiste majat në letërsi të huaja, veçanërisht frenge, ai zgjodhi të merrej me çështjet e atdheut. Nëpërmjet tij Konica shpreh edhe karakterin e tij të fortë dhe vendosmërinë që t'iu shkojë gjërave deri në fund, pavarësisht se rruga do të jetë e vështirë dhe me gjemba dhe duke ditur se mund edhe të mos del fitimtarë në fund.

- I ati i Dr. Gjëlpërës ishte gjithmonë ajo shtisa që e bënte të birin të mendonte për vendlindjen dhe të përpiqej për të. Ai ishte tregtar në Petersburg dhe i kishte ofruar një jetë të mirë dhe të pasur të birit. E kishte dërguar atë në shkollat më të mira evropiane, që të merrte njohuritë e duhura por që në fund e shihte si mjek në shërbim të popullit të tij. Gjithmonë i fliste për Shqipërinë dhe të mirat e saj që i biri të krijonte një përshtypje të mirë për vendlindjen edhe pse gjërat nuk ishin gjithmonë siç thoshte ai. Ishte i vetëdijshëm se verërat e Francës nuk kanë të krahasuar, mirëpo gjithmonë i thoshte të birit se si verërat e Shqipërisë nuk ka. Dëshira e tij ishte që Dr. Gjëlpëra të hapte një spital në Shqipëri dhe t'i ndihmonte popullit të tij. Lufta e ndau me të birin dhe vdiq i vetëm nga një epidemi.

- Ministri Salembosa, është një nga shumë ata njerëz kundër të cilëve ishte Konica. Përfaqëson njerëzit që qëndrojnë ulur në karrige, jo me meritë por me dredhi, jo në dobi të popullit por për interesin e vet. Zhvatja, rryshfeti, pangopësia, injoranca, mosdija janë disa nga vetitë që e karakterizojnë këtë personazh. Konica çdoherë shprehte pakënaqësinë kundrejt këtyre njerëzve pa druajtje për pasojat, duke marrë parasysh se kundërshtonte njerëz me pozita të larta dhe të njohur.

- Protagoras Dhalla dhe Dr. Emërllahu, dy mjekë gjoja të ditur, njëri progrek dhe njëri proturk. Kjo dallohet nga vetë emrat e tyre, por edhe nga veshja jo e përshtatshme për një mjek

dhe mënyra e të menduarit. Derisa mjeksia ka përparuar nëpër botë këta dy mjekë kanë stagnuar dhe vazhdojnë me të vjetrën, dhe më e keqja është se nuk janë të vetëdijshëm se ku kanë ngelur dhe mundohen të mburen për dijet e tyre. Konica gjithmonë ishte kundër ndikimeve dhe mbetjeve të huaja në vend veçanërisht atyre turke dhe greke dhe këtë e ka shfaqur hapur. Nëpërmjet këtyre mjekëve, duke përdorur ironinë dhe sarkazmën nxjerr në pak karakterin e tyre të vërtetë, të cilët nuk janë të vetmit në Shqipëri, duke dashur që të vetëdijësojë popullin se jo gjithmonë titulli të bën të ditur dhe të mos i besojë secilit që i del përpara.

- Muhidin agai dhe Zylfikar agai ishin pronarë tokash me të cilët Dr. Gjilpëra u përball në Shqipëri. Nëpërmjet tyre Konica na njeh edhe me shtresën më të prapambetur dhe më të prishur të shoqërisë, për jetën e mbyllur dhe të prapambetur të shqiptarëve të asaj kohe, për raportet në mes burrit dhe gruas, ku gjithmonë gruaja ishte e shtypur, e stërmunduar dhe se gjithmonë duhet të dëgjonte fjalën e burrit.

- Populli ishte shtresa e vetme ku Konica sheh shpresë. Ishin pikërisht kjo shtresë e njerëzve që e bindën dhe e detyruan moralisht që ai të kthehej dhe të vepronte në vendin e tij, ishin pikërisht këta njerëz që ia kthyen shpresën dhe vullnetin për punë dhe përballja me to e bëri që të kuptonte se në këtë vend ka njerëz që e meritojnë shpëtimin nga ajo jetë e egër nën sundues të fëlliqur.

"Shqipëria si mu duk":

-Ahmed Zogu është një ndër figurat që mund ta hasim në shumë shkrime të Konicës. Derisa në njërin mund ta shajë, në tjetrin e lavdëron atë. Kjo ndodh pasi që ai shpreh mendimet e tij për momentin dhe nëse mbreti në një moment ka bërë diçka të mirë për vendin ai madje edhe e mbivlerëson atë, por në të kundërt nuk priton të thotë edhe fjalët më të këqija. Tek proza "Shqipëria si mu duk", në bazë të disa ndryshimeve në vend dhe gjesteve të mbretit që Konicës i pëlqenin, bëri që ai ta lavdëronte dhe vlerësonte shumë atë. Madje për mangësitë në vend nuk akuzonte atë, por njerëzit tjerë që pengonin zhvillimin e vendit, si: ekspertët, robotët dhe levantinët.

-Ekspertët, njerëz që mbahen sikur shumë të ditur, por që në fakt s'dinë asgjë. Një shtresë njerëzish të cilët me veprimet dhe shkrimet e tyre e dëmtojnë dhe e turpërojnë shumë Shqipërinë, jo vetëm në mes atyre shqiptarëve të paktë që kuptojnë veprimet e tyre të dëmshme, por edhe

para të huajve. Ata nuk mjaftohen që bisedat e tyre të mbeten vetëm brenda kafeneve të tyre të flliqura, por flasin nëpër vende ku zëri i tyre dëgjohet shumë larg dhe dëmton vendin.

- Robotët, kjo kategori nga vetë emri me të cilën Konica i ka emërtuar, kuptohet se bëhet fjalë për njerëz të cilët janë të kurdisur t'i bëjnë punët si duan të tjerët. Ata janë të aftë të punojnë vetëm detyrat e paracaktuara dhe nëse duhet të përballen me diçka të re stepen dhe nuk dinë si të veprojnë.

- Levantinët, janë njerëz të cilët injorojnë gjithçka të vjetër duke u munduar të përparojnë, mirëpo jo me punë dhe përpjekje, por me imitim të gjërave të padobishme. Këta përbëjnë atë kategori njerëzish që dallohen për nga e folura, ecja, veshja, era që bien, pamja e shtëpive, etj. Konica çdoherë ishte kundër mbetjeve të huaja dhe imitimeve për gjëra të kota, duke vlerësuar gjithmonë të veten dhe origjinalen, andaj ishte shumë kundër njerëzve të këtillë.

2.5 Grotesku në prozën e gjatë të Faik Konicës

Një nga karakteristikat që e dallon Konicën nga shkrimtarët tjerë është edhe stili grotesk që ai përdor në shkrimet e tij, veçanërisht në përshkrimin e një kategorie të shqiptarëve dhe veprimeve të tyre.

“Grotesku është mënyra e paraqitjes artistike të gjërave reale e të dukurive të jetës duke i zmadhuar tepër e me qëllim disa anë të tyre, duke dhënë kontraste të forta e të papritura ose figurë artistike e krijuar në këtë mënyrë; vepër letrare ose artistike ku përdoret kjo mënyrë.”³⁵

Grotesku është përdorur nga shumë shkrimtarë, por në masë të caktuar. Ishte Konica ai i cili e zhvilloi këtë formë duke e përdorur për të thurur të gjithë ngjarjen. “Në përpjekjet për të gjetur vatrën e rrezatimit stilistik modern të Konicës është përmendur ironia, sarkazma, satira, deri edhe cinizmi, por nuk është konstatuar se gjithë këto mjete të shprehjes artistike përshkohen nga mendimi grotesk, aktualizohen në strukturën e përgjithshme groteske dhe me stilema groteske.”³⁶

Pra, grotesku është një nga elementet e pashkëputura në shkrimet e Konicës dhe që i bën ata më të veçanta dhe më moderne. Ai haset tek të gjitha shkrimet e tij, mirëpo kjo aftësi e tij spikat dukshëm në prozën e gjatë ku përfshihen prozat: “*Katër prralla nga Zullulandi*”, “*Shqipëria si m’u duk*” dhe “*Dr, Gjëlpëra zbulon rrënjët e dramës së Mamurrasit*”, ku është përdorur me një mjeshtëri të pashoq. Teknika e mendimit grotesk në veprat letrare të Faik Konicës përdoret, nga njëra anë në trajtën e stilemave groteske, që nisin me llagape e emra qesharakë dhe deri në portretizime me tipare të hiperbolizuara komike.³⁷

Këto elemente i hasim në masë të madhe tek proza “*Katër prralla nga Zullulandi*”, apo më mirë të themi e tërë prozë është një ndërthurje e ironisë, sarkazmës, duke shkuar deri në grotesk. Ato shfaqen që në fillim me emrin e vendit, Zulluland dhe popullin i tij zullutë. Këtë

³⁵ “*Fjalor i gjuhës së sotme shqipe*”, Rilindja, Prishtinë, 1981, f. 578

³⁶ Alfred Uçi, “Pesë të mëdhenjtë e letërsisë shqipe në opticën e një rileximi”, Vatra, Shkup 2003, f. 112

³⁷ Alfred Uçi, “Pesë të mëdhenjtë e letërsisë shqipe në opticën e një rileximi”, Vatra, Shkup 2003, f. 112

vend ai e përshkruan si vend të Afrikës, por qëllimi i tij është ta identifikojë si vend të paqytetëruar dhe të prapambetur, me të cilin do të nënkuptojë vetë Shqipëria.

Element grotesk kemi tek personazhi Denizullu Serpe, duke filluar që nga emri i tij dhe të gjitha veprimet që bënë në prozë. Ai është figura më qesharake, me të cilin talleshin të gjithë. Grotesku tek ai shihet që në përshkrimin se si kishte mësuar gjuhët e huaja dhe kishte fituar titull si diplomat, në letërkëmbimin e tij me të huajt dhe vazhdon me paaftësinë e tij që nuk është në gjendje të kuptojë talljet e të tjerëve, madje e merr për sukses dhe këtë arritje të tij ua përcjell në Zulluland nëpërmjet një raporti dhe kopjeve të letrave me diplomacitë e huaja.

Kjo komedi groteske vazhdon me festimin në Zulluland të arritjeve të Denizullu-Serpes. Në këtë pjesë na paraqitet edhe një figurë tjetër groteske, Zgjebua, i cili përsërit veprimet groteske të Denizullut. Në prozë na paraqitet si njeri inтелеktual dhe i qytetëruar Plugu, nëpërmjet të cilit Konica do të bëjë ndryshimin, mirëpo turma groteske e tërheq edhe atë pas vetes. I vetëm brenda turmës, për të shpëtuar u detyrua të këndojë sipas shijeve të tyre.

Grotesku është element që ka pushtuar gjithashtu edhe prozën “*Shqipëria si m'u duk*”. Në këtë prozë ai përshkruan veset e këqija dhe të metat e shqiptarëve, nëpërmjet armës së tij më fortë, ironisë groteske. Grotesku në masë më të madhe në këtë prozë paraqitet në përshkrimin e tri kategorive të njerëzve, jo të denjë për ta merituar Shqipërinë si atdhe: ekspertët, robotët dhe levantinët. Këto janë kategori njerëzish qesharak që në pamje, në të veshur, në të folur dhe veçanërisht në veprime. Jep shembuj të veprimeve të tyre, duke i nënçmuar dhe përqeshur, pasi që budallallëqet e tyre nuk i kanë mbajtur vetëm brenda ambienteve të tyre, por e kanë ngritur zërin aq lartë sa të dëgjojë edhe bota e qytetëruar dhe të tallet me to.

Kur flasim për praninë e groteskut në veprat e Konicës, nuk mund ta lëmë anash veprën “*Dr. Gjëlpëra zbulon rrënjët e dramës së Mamurasit*”. Që në emrat e personazhëve shohim elementet groteske: Dr. Gjëlpëra, Salemboza (salep+bozë), Abb-elKatl, Ibn-el-Kelbi, Zulfikar agai, Muhidin agai, Doktor Emrullahu, Protagoras Dhalla, Ali Bibiu, etj.

Kjo vepër është e ndarë në dy pjesë. Në pjesën e parë kemi një përshkrim të Dr. Gjëlpërës, jetës dhe shkollimit të tij jashtë Shqipërisë. Në këtë pjesë nuk hasen elemente groteske, por thjeshtë përshkrim i një letërsie realiste. Pjesa e dytë është ajo që na shfaq Konicën

me aftësitë e tij kritikuese, me ironinë, sarkazmën dhe groteskun. Në këtë pjesë përshkruhet kthimi i Dr. Gjëlperës në Shqipëri dhe përballja e tij me realitetin shqiptar.

Që në takimin e parë të tij me vendin dhe njerëzit në portin e Durrësit na paraqiten elementet groteske. Bisedat e tij me doganierët për pluhurin e bardhë për pastrimin e dhëmbëve dhe morrin që i ra në këmishë, gjithashtu janë të mbushura me përplot elemente tallëse, që arrijnë deri në grotesk. Po aq qesharake dhe tallëse na paraqitet edhe takimi me kryetarin e Kamorrës, Salembozën, dhe bashkëpunëtorët e tij.

Dy figura groteske, si nga pamja ashtu edhe nga veprimet dhe njohuritë e tyre në vepër janë edhe dy doktorët tjerë në Tiranë, Doktor Emrullahu dhe Protagoras Dhalla. Dr. Gjëlpera që në pamje të parë u habit se si njerëz si këta mund të jenë doktorë, kur as për pamjen e tyre nuk kujdeseshin. Përveç pamjes groteske që ai përshkruan, njihemi edhe me njohuritë e tyre dhe mentalitetin, që e plotësojnë portretin e jashtëm dhe e kompletojnë një figurë groteske.

Mirëpo elementet groteske në vepër nuk mbarojnë me kaq. Grotesku në këtë vepër do të arrijë pikën kulminante në takimin e tij me shtresat më të prapambetura të popullit, Zulfikar again dhe Muhidin again. Këto ngjarje janë përmbyllje e një pune të mrekullueshme të Konicës për sa i përket stilit grotesk, që ka lënë gjurmët e saj dhe do të përcillet si një ndër shembujt më të përkryer.

2.6 Thënie të Faik Konicës për Shqipërinë, shqiptarët dhe gjuhën shqipe

- Ka mënyra të ndryshme për t'i shërbyer një vendi dhe gjithkush i shërben në mënyrën që i përshtatet më mirë karakterit të tij. (Albania 16, 15-30 korrik 1898).
- Të përpiqemi me të gjitha forcat tona të shërojmë shqiptarët nga dashuria për individët. Ata duhet të mësojnë të duan Shqipërinë – jo për t'i bërë qejfin këtij apo atij shqiptari (Albania 16, 15-30 korrik 1898).
- Urrejtja partiake shpesh merr përparësi ndaj instinktit kombëtar (Albania 2, 1904).
- Kur tinzarinë e përdor si diplomaci, poshtërsinë si shkathtësi, harbutërinë si forcë, domosdo të duket vetja i papërballueshëm. Por betohem për kamxhikun e Skënderbeut se në rastin më të parë do të bëj të ndërrosh mendim! (Albania 5, 1905).
- Botëkuptimi i një patrioti të vërtetë : të ngjallësh tek kombit tënd – me shijen e mendimit intelektual dhe me ndjenjë të fuqishme dinjiteti kombëtar – dëshirën e zjarrtë për përparimin e shoqërisë në kuptimin e plotë të fjalës. Ksenofobia, as që ishte pjesë e natyrës së patriotit. Ashpërsia dhe poshtërsia s'kanë si të jenë detyra patriotike. E megjithatë, gjithkush është i lirë të dojë a të urrejë, ose thjesht të jetë moskokëçarës (Albania 1, 1905).
- Përsosuria absolute nuk ekziston në një gjuhë që vetëm flitet; u takon shkrimtarëve për ta përpunuar (Albania 5, 1905).
- Të lehtësosh mjerimin e kundërshtarëve tanë është një veprim i meritueshëm. Të mbështetësh pretendimet e tyre politike është të bëhesh bashkëfajtor i një pabarazie. Të nxitësh lëvizjen tonë është të ndihmosh për një vepër nga më fisniket: çlirim i një populli nuk do të thotë liri e tij duke skllavëruar një tjetër (Albania, vëll XI, 1907).
- Dëshira për hakmarrje është susta më e fuqishme e shpirtit shqiptar (Albania 4, 1907).
- Zgjidhja ideale do të ishte për shqiptarët të zhduknin njëherë e mirë ndikimet orientale, duke shkëputur çdo lidhje, fetare, morale apo letrare qoftë me bizantinët, qoftë me turqit. Mirëpo, gjë e bukur të ndodhte kjo në çast. Zgjidhja do ishte e realizueshme po që se stërgjyshërit tanë do ta

kishin përgatitur me kohë për ne; atëherë neve do të na duhet ta përgatisim këtë zgjidhje për nipat tanë të ardhshëm (Albania 2, 1907).

- Shumë duhet të punojmë ne shqiptarët, sot dhe për së shpejti; po më parë nga të gjitha, të shëndoshim dashurinë dhe vëllazërinë në mes tonë. (Albania 2, 1897).

- Mjerimi i shqiptarëve ka qenë në tërë kohërat të kapej pas individëve dhe jo pas ideve... Historia e Shqipërisë është e mbushur fund e krye me prova të tilla të përngjashme. Të përpiqemi me të gjitha forcat tona të shërojmë shqiptarët nga dashuria për individët. Ata duhet të mësojnë të duan Shqipërinë – jo t'i bëjnë qejfin këtij apo atij shqiptari. (Albania 16, 15-30 korrik 1898).

- Shqiptari duket si i bërë për të qenë lodër e një mashtrimi të përvetshëm; një fatalitet i dhimbshëm rri pezull mbi këtë popull të mjerë. (Albania 15-30 janar 1899 C).

- Përgjegjësia jonë ndaj vendit është e pamohueshme: do vuajmë me vuajtjet e Shqipërisë, do gëzojmë me gëzimet e saj. (Albania 15-30 janar 1899 C).

- Sa e sa marrëzi, sa e sa poshtërsi e krime janë bërë në emër të së gjorës Shqipëri! (Albania 4, 1907).

- Një e thënë latine e Kohës së Mesme, e ndryshuar pak: Homo homini lupus – Njeriu për njeriun është ujk. Femina feminae lupior – Gruaja për gruan është më ujke. Albanus Albano lupissimus – Shqiptari për shqiptarin është fare ujk [ujk e shkuar ujkut]. (Albania, qershor 1902, nr.5).

- Të mbetur pa unitet fetar, e vetmja lidhje që ka mbajtur shqiptarët të bashkuar ka qenë gjuha. (Albania 4, 1906).

- Ç'ka të bëjë myslimanëria apo krishterëria me shqiptarësinë? Myslimani të jetë mysliman, i krishteri i krishterë; po Shqipëria është e ne të gjithëve dhe e të gjithëve është detyra të mendohemi e të bëjmë si është më mirë për të. (Albania 2, 25 prill 1897).³⁸

- Shqiptari e ka zakon që kundërshton para se të marrë vesh. (Konica, Vepra 1, f. 187).

³⁸ <https://telegrafi.com/100-theniet-me-te-bukura-te-faik-konices/>

- Shqipëria është një vend i bekuar me njëmijë bukurira, shkelur nga turmë e cila ushqen njëfarë urrejtje ndaj bukurisë. (Konica, Vepra 2, f. 34).

- Shqiptarët janë një komb të cilit i pëlqen të lëvdojë veten. Si thonë gojë-rrumbullët tanë, kombi shqiptar është i pari nga mendja, nga sjellja e nga trimëria. Sikur shqiptarët të qenë jo kombi më i mendshmi, por thjesht një komb i mendshëm, ata do të kishin dalë me kohë nga dita e zezë ku ndodhen. (Konica, Vepra 1, f. 271).

- Shqiptarët nuk ndahen në të krishterë e në muhamedanë, po ndahen në dy anë: ana e kombëtarëve, në të cilën ka shqiptarë nga të gjitha besimet, dhe ana e zuzarëve. (Konica, Vepra 3, f. 75).

- Shtetet, sikurse njerëzit, lindin, rriten dhe vdesin, – dhe ca vdesin që në foshnjëri, nga sëmundjet ose nga aksidentet... Në qoftë se Shqipëria – fjalë fatale – vdes, atëhere mundet, pa shpifje, të shkruajmë këto fjalë në gur të varrit të saj: U ngjall nga idealistët, u ruajt nga rastet, u vra nga politikanët... Politikanët kanë zënë t'i vënë kazmën Shqipërisë. (Konica, Vepra 3, f. 333).

- Ah, malli i Shqipërisë, malli i atdheut të dashur, i shenjtë mall dhe dashuri e shenjtë, kush është ai shqiptar që s'e ka pasur në dhe të huaj! Duhet të jesh jashtë Shqipërisë, e të jesh larg, për të kuptuar se ç'forcë e ç'bukuri të ëmbël ka për veshët kjo fjalë: Shqipëri! (Konica, Vepra 1, f. 103).

Kapitulli i III:

Rëndësia dhe vendi i veprave të Faik Konicës në letërsinë shqipe

"Kush hedh baltë në kulturën shqipe do ta pësojë si Faik Konica",³⁹ ishte një shprehje që e përdornin disa të ashtuquajtur krijues shqiptarë deri në vitet e tetëdhjeta.

Po e filloj me këtë shprehje këtë kapitull për vendin e Faik Konicës në letërsinë shqipe për të gjetur arsyen e vërtetë se cila ishte balta që ai ka hedhur në kulturën shqipe. Të njihesh me jetën e Faik Konicës, përpjekjet e tij, sakrificat për vendin, kombin, gjuhën shqipe, historinë dhe kulturën, të lexosh veprat e tij që gjithmonë kanë qenë risi për letërsinë shqipe, korespodencat me personalitete të njohura, kontributin si diplomat, botimin e revistës "Albania" dhe të gjithë mundin e tij ta quash baltë nuk do të ishte e drejtë edhe për armikun më të madh të popullit. Padyshim se edhe ai kishte gabimet e tij, pasi që jetonte dhe vepronte në një kohë mjaft të vështirë për vendin e tij, në kohën kur duhet të fitohej pavarësia, të liroheshin nga zgjedha e pueshtuesve të ndryshëm, kur duhet të ndërtohej vendi, të kontribuohej në arsim, kulturë, gjuhë dhe mbi të gjitha në ngritjen e vetëdijes së popullit se vetëm duke punuar në të drejtë dhe duke luftuar me penë mund të krijojnë shtetin e duhur dhe të dëshiruar shumë vite e shekuj me radhë.

Duke qenë njeri shumëdimensional dëshironte të kontribuonte në të gjitha drejtimet, por që ndonjëherë vendimet e ngutshme për të arritur më shpejtë qëllimet e tij sa i përket atdheut bënë që edhe të gabonte. Ndër to mund të përmendim: qëndrimin e tij asnjans për Rilindjen Kombëtare dhe Lidhjen e Prizrenit, qëndrimin e tij duke kërkuar mbështetjen dhe përkrahjen vetëm nga Austro-Hungaria, duke anashkaluar fuqitë e mëdha evropiane, qëndrimin jo të qartë ndaj Konferencës së Londrës dhe Konferencës së paqes në Versajë, sa i përket vendimeve për Shqipërinë, etj. Njeri të pagabueshën nuk ka por që të fshish të gjitha të mirat, qoftë për disa gabime të cilat duhet t'i kerkosh për ti gjetur, do të ishte e padrejtë për një personalitet të gjithanshëm si Konica. I bie si të kerkosh gjilpërën në mes të kashtës, por që kishte njerëz që e bënë këtë vetëm për të dëmtuar tjetrin ose për të fshehur të metat dhe gabimet e veta.

³⁹ Sabri Hamiti, "Letërsia moderne shqipe", Tiranë, 2009, f. 82

Të vendosura në peshoren e drejtësisë padyshim se kontributi dhe të mirat e tij për atdheun, gjuhën, kulturën shqipe do të rëndonin në njërën anë atë. Ndoshta pikërisht ajo përpjekja e tij për të shfaqur dashurinë për atdheun në një mënyrë më ndryshe nga të tjerët, duke shfaqur mendimet haptazi dhe drejtpërdrejtë, duke ua thënë kritikën në sy, ka bërë që disa të kenë pikërisht këtë mendim. Këtë e vërteton edhe Rexhep Qosja në veprën e tij "Shkrimtarë dhe periudha" ku thotë se: *"Do ta duan atdhetarët që e kuptonin shpirtin e tij dhe veprën e tij, që e adhuronin atdhetarizmin e tij, por nuk do ta durojnë: tribalët, sepse nuk e duronte tribalizmin e tyre; zyrtarët e shkallëve të ndryshme, sepse çmaskonte mosdijen e tyre; servilët, sepse i përbuzte për servilizmin e tyre; shkrimtarët dhe gazetarët e patalentë, sepse ironizonte ambiciet e tyre; moralistët, sepse përqeshte moralin e tyre."*⁴⁰

Duke menduar më qartë dhe duke lënë anash gabimet momentale që ka bërë Konica, qoftë edhe nga ngutja ose dëshira për të ndryshuar gjërat menjëherë, faji i vetëm i tij ishte se erdhi para kohe me idetë e tij përparimtare, në një vend që nuk shihte asgjë përtej kufijve, në një vend që kishte stagnuar dhe qëndronte në këmbë me idetë e prapambetura të servuara nga pushtuesit, në një vend që shihte vetëm të mbijetojë dhe jo të përparojë. Duke dashur t'i shohë shqiptarët si qytetarë të botës, me të gjitha të drejtat që i meritonin, pa veset e këqija, me ide përparimtare dhe sfidues në çdo aspekt, ndoshta i gjeti të papërgatitur dhe si zgjidhje gjetën t'i vërsulen dhe ta mohojnë atë.

Derisa Konica ishte gjallë luftoi deri në fund për të promovuar atdheun dhe shqiptarët në mënyrën e tij, kishte kundërshtarë të fortë jo vetëm të huaj po edhe vetë shqiptarët por që kishte besim të plotë në idetë e tij dhe gjithmonë arrinte t'i mposhtë ato. Madje edhe Starova në veprën e tij "Kthimi i Faik Konicës", të botuar në vitin 2001, shkruan se *Konica ka qenë njeri me fuqi bindëse, kapluese, ai ka ditur t'i shtrojë tezat e veta dhe t'i bindë të tjerët për arsyeshmërinë dhe validitetin e tyre.*

Konica ishte i vetëdijshëm se këta armiq që nuk e lanë të qetë derisa ishte gjallë, nuk do ta pranonin edhe pas vdekjes së tij dhe do mundoheshin të hidhnin baltë mbi të dhe krijimtarinë e tij. Për këtë arsye e la edhe testamentin e tij që ta varosnin në atdhe, pasiqë e dinte se edhe të vdekur nuk do ta pranonin. Dhe pikërisht kjo ndodhi. Veprat e tij shume vite qëndruan larg syrit

⁴⁰ Rexhep Qosja, Shkrimtarë dhe periudha, Mësonjëtorja, Tiranë 2005, f. 166

të lexuesve, nëpër skutat e thella të bibliotekave të mbuluara nga pluhuri i kohës. Eshtrat e tij edhe pas shumë përpjekjeve të miqve të tij, Fan Nolit dhe të tjerëve nuk arritën që të kthehen në kohë. Asaj Shqipërie dhe atyre shqiptarëve për të cilët Faik Konica punoi dhe luftoi gjatë gjithë jetës me të gjitha mundësitë, iu dhimbsën edhe dy metra tokë, madje edhe të paguara. Por në fund drejtësia do të fitojë dhe mundi i tij do të del në pah. Më 1995 do të fitojë ato dy metra tokë të paguara, eshtrat e tij më në fund do të prehen të qetë në atdheun e tij të dashur. Drejtësia do të vijë edhe për veprat e tij të cilat tanimë do të jenë të vendosura në raftet e para të bibliotekave.

Është shumë e vështirë të flasim për rëndësinë e veprave të Faik Konicës, kur ajo është e shpërndarë në shumë vende, e papërfunduar, e ndarë në letra, fragmente, revista të ndryshme, biblioteka dhe njerëz e studiues të ndryshëm. Edhe kur themi se veprimtaria e tij është grumbulluar dhe botuar, asnjëherë nuk mund të jemi të sigurtë se i gjithë thesari është brenda, se çdoherë del një shkrim i palexuar ose padëgjuar deri atëherë. Ai ka udhëtuar në vende të ndryshme, ka njohur njerëz dhe intelektual të shumtë dhe çdokund ka lënë gjurmët e tij. Ai ka shkëmbyer letra dhe ide me shumë personalitete të njohura dhe çdo fjalë e tij ka rëndësinë e vet në letërsinë tonë. Vetëm nëse i grumbullojmë korrespondencat që ai ka pasur me personalitete të njohura, si me Apolinerin, me ministrin austriak Golluhovskin dhe shumë të tjerë, përbëjnë një vëllim në vete.

Konica nuk njihet për vepra me vlera estetike, sepse siç thoshte edhe vetë nuk kishte kohë, madje as gjuha shqipe në atë kohë nuk ishte edhe aq e përsosur...(Starova, 2001:181), por rëndësia e shkrimeve të tij qëndron në përpjekjet e tij të vazhdueshme për ta ngritur sa më lartë gjuhën shqipe dhe popullin e tij, për ti bërë ato të njohura në qarqet evropiane, për të treguar se pas atij shteti të vogël ballkanas nën pushtim të gjatë të perandorisë osmane, qëndron një popull me histori, me vlera, që me mund arriti ti mbijetojë pushtimit të huaj dhe të qëndrojë e palëkundur. Gjatë historisë askush tjetër nuk u thellua aq sa Konica për historinë, doket e zakonet, vlerat e popullit të vet. Çdo shkrim i tij lidhet me popullin, dhe edhe nëse tematika ishte krejtësisht tjetër, përsëri nuk linte pa i përmendur ato, qoftë edhe tërthorazi.

Gjithë jetën ia kushtoi Shqipërisë dhe popullit të tij, për të zbuluar të vërtetat e historisë, për të nxjerrë në pah të mirat dhe bukuritë e vendit, luftoi për të qenë shembulli ideal që do të përfaqësonte një popull të tërë me të mirat dhe të këqijat e tij. Nuk u vlerësua në atë kohë nga shqiptarët sepse nuk mund të kuptonin qartë idetë dhe qëllimet e tij, por u vlerësua nga të tjerët,

të cilët i ngritën monumentin e kujtimit të përjetshëm. *“Ata thonin se mjafton ta njihni Faik Konicën, që ta dini se ç’popull i madh janë shqiptarët.”*⁴¹

Cilat ishin ato e pikat e forta të Konicës që e bëjnë të ngelet gjallë atë edhe pas shume viteve nga vdekja e tij? Cila është arsyeja që veprat e tij edhe sot e kësaj dite ngelen të freskëta dhe gjithmonë e më shumë në duart e lexuesve?

Edhe pse i kundërshtuar shumë për idetë dhe prurjet e tij derisa ishte gjallë, edhe pse i larguar nga letërsia shqipe për një kohë të gjatë, Konica dhe veprat e tij do të gjejnë vendin dhe vlerësimet e merituar. Konica ishte njeri shumëdimensional, i gjithanshëm, shqiptar patriot me ide evropiane. Ai mbledhi nëpër botë nektarin më të vyeshëm për ta sjellë në atdhe, u solli shqiptarëve të panjohurën për to deri atëherë, gjithmonë me synimin drejt vendeve evropiane dhe për t'i larguar ato nga idetë dhe mbetjet e pushtimeve të ndryshme, vecanërisht pushtimit osman.

Në shkrimet e tij, i ndikuar gjithmonë nga letërsi dhe shkrime të përparuara evropiane, solli risi tek shqiptarët. Ai u rangua në rradhët e shumë shkrimtarëve të njohur evropian, me idetë e tij përparimtare edhe pse vinte nga një shtet i vogël dhe i panjohur për to. Ai bëri që letërsia shqipe, gjuha, kultura, historia e shqiptarëve të njëjës përfshijë kufijve të Shqipërisë.

Edhe pse para tij ka pasur shkrimtarë që kanë dhënë mendime kritike, apo edhe ndonjë shkrim më të gjatë kritik, Konica përsëri njihet si kritiku i parë shqiptar. Person me ide përparimtare, mendime të hapura dhe të drejtpërdrejta, krahasime me vepra të të njëjtës gjini, vetëm me qëllim që veprat shqipe të arrijnë vlerat e duhura për tu krahasuar madje edhe me vepra botërore.

⁴¹ Luan Starova, Kthimi i Faik Konices, Flaka, Shkup 2001, f. 123

Përfundimi

Nga e gjithë kjo që thamë më lartë mund të vijmë në përfundim se Faik Konica është një personalitet mjaft i rëndësishëm për letërsinë dhe kulturën tonë dhe se vepra e tij është një thesar shumë i pasur që ia vlen të lexohet dhe të rilexohet vazhdimisht.

Vepra e Konicës është si një ditar ku shprehet dashuria e tij për të parë atdheun, gjuhën shqipe dhe popullin të lirë, të pavarur, të begatshëm, të qytetëruar, të përparuar, të renditur në rradhët e popujve të zhvilluar evropian. Gjatë gjithë jetës së tij ishte ky qëllimi kryesor dhe për realizimin e këtij qëllimi u mundua në të gjitha mënyrat e mundshme, si patriot, diplomat, shkrimtar, publicist, eseist, kritik letrar, por edhe si shqiptar i vërtetë gjithmonë në dobi të popullit, pa prapavija dhe qëllime personale.

Të shkruash për Faik Konicën do të thotë të shkruash për njeriun i cili me shkrimet e tij i dha një pasuri shumë të çmueshme popullit dhe letërsisë shqipe, njeriun që nuk u frikësua dhe nuk u dorëzua para askujt, njeriun që u përball me shumë vështirësi por që arriti t'i tejkalojë ato i shtyrë nga qëllimi i fortë që kishte, njeriu i cili i lavdëroi shqiptarët për të mirat që i karakterizonin, por që edhe ua përplasi në fytyrë të metat dhe dobësitë atyre që e meritonin, ose më mirë të themi njeriun që jetën dhe punën e tij ua dedikoi shqiptarëve dhe Shqipërisë. Të shkruash për të do të thotë të shkruash për njeriun i cili gjatë gjithë jetës së tij shfrytëzoi çdo rast për të propaganduar çështjen kombëtare shqiptare, madje edhe duke u veshur me kostum shqiptar në mes të Bostonit.

Konica solli risi në letërsinë shqipe, madje për kohën kur krijoi i gjeti të papërgatitur shqiptarët për të pranuar diçka të panjohur dhe të palexuar deri atëherë, andaj edhe pati shumë kundërshtarë, por që shumë vite pas vdekjes krijimtaria e tij gjeti vlerësimin e duhur, dhe edhe sot e kësaj dite gjendet gjithmonë në duart e lexuesve, e freskët dhe më aktuale se kurdoherë me tematikat që trajton.

Kur lexon veprat e Konicës dhe bën krahasime si në aspektin letrar edhe në atë politik, mund të themi se nuk ka ndryshuar asgjë, që nga koha e tij e deri më sot. Ai sikur ishte i vetëdijshëm se gjërat nuk do ndryshonin lehtë dhe shumë gjatë, pasi që njihnte shumë mirë mentalitetin e shqiptarëve që zgjidhnin gjithmonë rrugën më të lehtë, në vend që të luftojnë të dorëzohen para vështirësive. Ndoshta kjo mund të jetë edhe njëra ndër arsyet se pse shumica e veprave të tij nuk janë të përfunduara, duke lënë lexuesit, studiuesit kureshtarë se si do rrejdhin ngjarjet në vazhdim, apo që gjithsecili të jep përfundimin e tij në raport me kohën kur jeton.

Për të bërë një studim se si duket Shqipëria dhe shqiptarët në shkrimet e Konicës duhet një punë shumë e madhe, pasi që çdo shkrim i tij kishte po atë qëllim. Meqë kjo temë ka qenë synimi i tij dhe përshkohet gati në të gjitha veprat, duhet një studim i gjatë, andaj kjo teze e masterit bazohet vetëm në prozën e gjatë artistike të Faik Konicës, që përfshin veprat: “Katër pralla nga Zullulandi”, “Shqipëria si m’u duk” dhe “Dr. Gjëlpera zbulon rrënjët e dramës së Mamurrasit”, për të parë se si duket Shqipëria dhe shqiptarët në to. Punime të këtilla kanë një rëndësi shumë të madhe për letërsinë dhe kulturën shqiptare dhe shpresoj se ky mund të jetë një nismë, që duhet të pasojë me shumë studime të tjera.

Pa Konicën letërsia shqipe dhe jeta kombëtare shqiptare do të ishte shumë e varfër. Vepra e tij nuk mund të themi se është shumë e madhe në krahasim me veprat e shkrimtarëve të tjerë, mirëpo ajo është e tillë që gjithmonë ka diçka që pret të zbulohet dhe rizbulohet.

Sidoqoftë, për Shqipërinë dhe shqiptarët Faik Konica është “kampion i shqiptarizmit”, është një traditë, një ideal, një shembull për t’u imituar dhe adhuruar njëkohësisht.

BIBLIOGRAFIA

Konica, Faik. *Vepra 1*, zgjedhur e përgatitur nga Nasho Jorgaqi, Dudaj, Tiranë, 2001.

Konica, Faik. *Vepra 2*, zgjedhur e përgatitur nga Nasho Jorgaqi, Dudaj, Tiranë, 2001.

Konica, Faik. *Vepra 3*, zgjedhur e përgatitur nga Nasho Jorgaqi, Dudaj, Tiranë, 2001.

Konica, Faik. *Vepra 4*, zgjedhur e përgatitur nga Nasho Jorgaqi, Dudaj, Tiranë, 2001.

Konica, Faik. *Vepra 5*, zgjedhur e përgatitur nga Nasho Jorgaqi, Dudaj, Tiranë, 2001.

Konica, Faik. *Vepra*, , Naim Frashëri, Tiranë, 1993.

Konica, Faik. Shqiperia si mu duk.

Konica, Faik. Kater pralla te Zullulandit...

Konica, Faik. Doktor gjelpera...(te botuara ne vepren nr. 2, Tirane, 2001)

LITERATURA

Hamiti, Sabri. Faik Konica: jam unë, Tiranë, 1994.

Hamiti, Sabri. Letërsia moderne shqipe, Faik Konica, Prishtine, 2009.

Frashëri, Kristo. Vendi i Faik Konicës në kulturën shqiptare, Fletore për Konicën, Tiranë, 1992.

Qosja, Rexhep. Shkrimtarë dhe periudha, Faik Konica, Tiranë, 2005.

Starova, Luan. Kthimi i Faik Konicës, Shkup, 2001.

Sulejmani, Fatmir. Faik Konica- eseist, Tetovë, 2011.

Karjagdiu, Abdullah. Me Faik Konicen ne Evrope. Tirane, 1993.

Apoliner, Gijom. Faik Konica, Fletore për Konicën, Tiranë, 1992.

Bashota, Sali. Faik Konica nismëtar i prozës moderne shqipe. Jeta e re, Prishtinë, 1995.

Bashota, Sali. Novela Dr. Gjilpera... e Faik Konices:Dr. Gjilpera zbulon rrenjet e drames se Mamurasit. Filologji, Prishtine. nr. 4, 1997.

Bashota, Sali. Teksti poetik i Faik Konices. Fjala, Prishtine, 1995.

Berisha, Anton. Qasje komplekse botës shqiptare, *Shqipëria-kopshti shkëmbor i Evropës Juglindore*, Jeta e re, Prishtinë, 1995.

Dado, Floresha. Vepra e Konices dhe metodat e interpretimit. SAI, nr. 1, 1996.

Ismajli, Rexhep. Etni dhe modernitet, polemikë shembullore e Konicës, Pejë, 1994.

Jorgaqi, Nasho. Kontributi i Faik Konicës në zhvillimin e letërsisë shqiptare, 1996.

Jorgaqi, Nasho. Nje nga mjeshttrat e fjales shqipe. Jeta e re, Prishtine, 1995.

Koliqi, Ernest. Kritikë dhe estetikë, Faik Konica, Tiranë, 1999.

Konica, Faik, Prozë “Doktor Gjilpëra...” , në Vepra, përgatitur nga N. Jorgaqi dhe Xh. Lloshi, “Naim Frashëri”, Tiranë, 1983

Noli, Fan S. Parathënie. Në: F. Konica, Shqipëria – Kopshti shkëmbor i Evropës Juglindore, Prishtinë, 1992.

Pipa, Arshi. Faik Konica, Jeta e re, Prishtinë, 1995.

Rugova, Ibrahim. Kahe dhe premisa të kritikës letrare shqiptare: 1504-1983, Faik Konica, Vetëdija për nevojën e kritikës, Tiranë, 1996.

Frasheri, Kristo. Kush ishte Faik Konica. Nentori, nr. 1, 1991, Jeta e re, Prishtine, nr. 3, 1995.

Galica, Shyqri. Konica modernitet, eseistika, kritika. Prishtine, 1997.

Gjika, Kastriot. Faik Konica. Ne: Studime letrare: per mesuesit e letersise te shkollave te mesme. Tirane, 1998.

Gjika, Thanas. Faik Konica-pak i njohur. Seminari ...XVII. Tiran, 1995.

Kastrati, Jup. Kush eshte Faik Konica? Zeri i rinise, 5, 12 19, janar, 1991.

Koreshi, Vath. Duke kujtuar Faikun. Rilindja demokratike, 22 dhjetor, 1996.

Lloshi, Xhevat. Stili i Faik Konices. GjJ, 1993.

<https://telegrafi.com/100-theniet-me-te-bukura-te-faik-konices/>

<https://www.kultplus.com/tag/faik-konica/>